

OSMANLI GÖRSEL KÜLTÜRÜ BAĞLAMINDA BİR AK HADIMIN EĞİTİM HÂMİLİĞİ: GAZANFER AĞA MEDRESESİ

EDUCATIONAL PATRONAGE OF A WHITE EUNUCH IN THE CONTEXT OF OTTOMAN VISUAL CULTURE: GAZANFER AGHA MADRASA

Şebnem PARLADIR*

ÖZ

Sultan III.Murad (s. 1574-1595) ve III.Mehmed (s. 1595-1603) dönemlerinde bâbüssaâde ağası göreviyle içoğlanların yaşadığı ve eğitildiği Enderûn-ı Hümâyûn'u denetleyen ve hasodabaşı olarak padişah ile dış dünya arasındaki tek aracı olan Gazanfer Ağa (ö.1603), 16.yüzyılın ikinci yarısının sonlarında Osmanlı Sarayı'nın en güçlü simalarından biridir. III.Murad döneminde hadım kara ağaların (dârüssaâde ağalarının), hadım ak ağalarla (bâbüssaâde ağalarıyla) eşit duruma gelmesi, Saray'da kara ağa Habeşi Mehmed'e (ö.1590) etkin bir siyasi rol kazandırır. Mehmed Ağa elde ettiği ayrıcalıklı konumla mimari ve kitap sanatı alanında da aktif bir hâmilik sürdürür. İşte onun ölümünün ardından Gazanfer Ağa, Saray'ın sanatsal faaliyetlerine yön vermeye başlayarak ak ağaların üstünlüğünü geri kazanır. Gazanfer, hazırlanışında rol oynadığı tasvirli elyazmaları, baniliğini üstlendiği mimari eserler, himaye ettiği âlimler ve şairlerle, Osmanlı Saray kültürünün üst düzey üyelerinin, gücünü sanatla yansıtmaya davranışlarını tekrar eder. Yanına sadrazam Koca Sinan Paşa'nın (ö.1596) desteğini de alarak inşa etmeye niyetli olduğu medresesine 1590'da bir müderris atanmasını sağlayan Gazanfer Ağa, öncelikle medreseye müderris seçimi ve seçilen adaya yaptırılan deneme dersini hikâye eden ve taslak halinde kalsa da tasvirli olmasının planlandığı anlaşılabilir bir elyazması hazırlatır. Yapımı 1593-1596 yılları arasında tamamlanan ve Nâdirî'nin *Dîvân*'ında sözlü ve görsel olarak betimlenen Gazanfer Ağa Medresesi, merasim güzergâhı olan Divan Yolu'na yakın ayrıcalıklı konumu ve mimarisi ile göz önündedir. Bu çalışmada Gazanfer Ağa Medresesine müderris tayini, medresenin inşası, eğitim süreci ve bir ak hadım olarak Gazanfer Ağa'nın eğitim hâmililiği, Osmanlı görsel kültürüne yansıyan ipuçları çerçevesinde değerlendirilmiş ve medresenin yapım ve eğitim sürecini etkileyen, şekillendiren şartlar ile ilişki ağları ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Gazanfer Ağa, Medrese, Eğitim, Tasvir, Elyazma*

* Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Türk-İslam Arkeolojisi Bölümü, İzmir.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0745-5468> ♦ E-mail: sebnem.parladir@ikcu.edu.tr

Yazıda geçen kısaltmalar

bk.: Bakınız; **d.:** doğumu; **İÜK:** İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi; **ö.:** Ölümü; **Res.:** Resim; **s.:** saltanatı; **SK:** Süleymaniye Kütüphanesi; **TSMK:** Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi; **vr.:** Varak

ABSTRACT

Gazanfer Agha (d.1603), with the post of the chief white eunuch, the only intermediary between the sultan and the external world as the head of the Privy Chamber and the Enderûn, where the pages lived and were educated, was one of the most powerful figures of the Ottoman Palace, during the periods of Sultan Murad III (r.1574-1595) and Mehmed III (r.1595-1603). During the reign of Murad III, the black eunuch aghas were granted an equal position with their white counterparts, thereby affording the chief black eunuch Habeşi Mehmed Agha (d.1590) an active political role within the Palace. Mehmed Agha maintains active patronage in the field of architecture and book arts with his privileged position. After his death, Gazanfer Agha reclaims the superiority of the white aghas by starting to direct the artistic activities in the Palace. The illustrated manuscripts, that he took part in the preparation, architectural works, poets and scholars under his patronage emphasize the character of high-rank Ottoman court officials' behavior of representing their might through arts.

Gazanfer Agha, who provided the appointment of a tutor in his madrasa, which he intends to build with the support of grand vizier Koca Sinan Pasha (d.1596), planned to prepare a manuscript depicting the scene of the assignment and the qualification of a tutor in the madrasa as a sketch. In this *Masnawi*, which is registered at the Istanbul Süleymaniye Library Hagia Sophia 4787, the mediating role of the grand vizier Koca Sinan Pasha in the appointment of a tutor to the madrasa, the trial lecture, and the feast given at the house of Gazanfer Agha constitute the subjects of the depictions. The work was written by Sayyid Lokman during the period of Murad III and illustrated by a painter who appears to be in the team of Nakkaş (Painter) Osman and participated in the production process of the second volume of *Shahinshahnama*, which was prepared during the reign of Murad III.

The Gazanfer Agha Madrasa which consists of the tomb, sebil (public fountain) was constructed between 1593 and 1596 and depicted verbally and visually in Nâdirî's Dîvân, with its privileged location and architecture near the Divan Yolu which is the ceremonial route. Gazanfer Agha sought a competent tutor before constructing his desired madrasa. Muhyî Pasha (life in 1583) whom he consulted due to his trust in his knowledge, recommended his son-in-law Seyfîzâde for the job. Despite this, he inquires in secret to be sure of his competence. Gazanfer Agha, who has been taken care of the madrasa in person and shows attention to the quality of the education there, appears as an actor who controls the training of novice boys (pages) in Enderûn as the chief white eunuch and thus playing an educational role in the Palace. Agha reinforces his role as an education patron by building a madrasa. Therefore, in this study, the appointment of a tutor to the Gazanfer Agha Madrasa, the construction of the foundation, the education process, and the educational patronage of Gazanfer Agha as a white eunuch, have been evaluated within the framework of the clues reflected in the Ottoman visual culture, and the conditions and networks that affect the formation of the madrasa have been put forward.

Keywords: *Gazanfer Agha, Madrasa, Education, Illustration, Manuscript.*

Medresenin İnşasına Doğru Gazanfer Ağa'nın Kitap Sanatı ve Mimari Hâmîliği

1559'da yaklaşık 11 yaşlarındaki Venedik asıllı bir çocuğun; annesi, erkek ve iki kız kardeşi ile Budua'da görev yapan babasını ziyaret amacıyla bindikleri geminin korsan saldırısına uğraması ve esir alınmalarıyla başlayan macerası, o dönemde şehzade olarak Kütahya'da bulunan Kanuni Sultan Süleyman'ın (s. 1520-1566) oğlu Selim'in hizmetine verilmesiyle devam eder. Müslüman yapılarak Gazanfer adını alan bu çocuğa Kütahya'da, kendisi gibi Müslüman olan ve Cafer adını alan erkek kardeşi eşlik eder. Çünkü anneleri fide ile yalnızca kendisini ve iki kızını korsanların elinden kurtarabilmiştir¹.

II.Selim (s. 1566-1574) tahta çıktığında bu iki kardeşi hadım olmaları şartıyla Enderûn-ı Hümâyûn'da hizmet etmek üzere İstanbul'a çağırır. Hadım edilen kardeşlerden Cafer, Saray'da hasodabaşısıdır ve bu görevi sürdürürken 1582 yılında vefat eder. Gazanfer, kardeşinin ölümünden sonra hem hasodabaşılık hem de kapıağalığı (bâbüssaâde ağalığı) görevlerine getirilir ve 1603'deki ölümüne kadar bu iki görevi bir arada yürütür².

III.Murad (s. 1574-1595) ve III.Mehmed (s. 1595-1603) dönemlerinde bâbüssaâde ağası göreviyle içöğlanların yaşadığı ve eğitildiği Enderûn-ı Hümâyûn'u denetleyen ve hasodabaşı olarak padişah ve dış dünya arasındaki tek aracı olan Gazanfer Ağa, 16.yüzyıl sonu Osmanlı Saray'ının en güçlü simalarından biridir³. III.Murad'ın tahta çıkar çıkmaz saray hadımları teşkilatında düzenlemeye giderek bâbüssaâde ağalığı ve dârüssaâde ağalığı (kızlar ağalığı) kurumlarını denk bir konuma getirmesi ve dârüssaâde ağalarına yeni imtiyazlar kazandırması Gazanfer Ağa'nın Saray'daki otoritesine 1574'te dârüssaâde ağası olan kara hadım Habeşi Hacı Mehmed Ağa'nın (ö.1590) gölgesini düşürür⁴. Nitekim bu durum iki saray ağasının sanat hâmîliğinde de kendini gösterir⁵.

Habeşi Mehmed Ağa 16.yüzyıl sonunun en önemli kitap hâmîsi olmakla kalmaz, aynı zamanda görevinin son on yılında o güne kadar İstanbul'da hiçbir saray hadımının sergilemediği kadar yoğun bir mimari hâmîlik faaliyeti yürütür⁶. Mehmed Ağa'nın Çarşamba semtindeki külliyesi bir Osmanlı saray hadımı tarafından yaptırılmış en iddialı mimari yapıdır⁷. Bu bağlamda Mehmed Ağa, Osmanlı inşa geleneğinin yazılı olmayan

1 Stefini, 2012, 17.

2 Ağa Diker, 2020, 6; Stefini 2012, 17.

3 Ağa Diker, 2020, 20; Stefini, 2012, 17, 18.

4 Ağa Diker, 2020, 25; Stefini, 2012, 17, 18. Dârüssaâde ağalığı kurumu ve 16.yüzyıl sonlarındaki yükselişi hakkında ayrıca bk. Altındağ, 1994; Karakoç, 2005; Junne, 2016.

5 16.yüzyıl sonlarında dârüssaâde ve bâbüssaâde ağaları arasında değişen güç dengelerinin Gazanfer Ağa ve Habeşi Mehmed Ağa'nın mimari hâmîliğine yansımaları hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Elbirlik, 2010; Okaçan, 2017.

6 Habeşi Mehmed Ağa'nın kitap sanatı hâmîliği hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Tanındı, 2002, 41-46; Değirmenci, 2007, 43-51; Fetvacı, 2013,195-241. Mimari hâmîliği hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Değirmenci, 2007, 41-43; Dikici, 2009, 88-104; Hathaway, 2011; Necipoğlu, 2013, 664-670; Dikici, 2016, 71, 72, 76, 83-86.

7 Dikici, 2016, 83.

âdâb kurallarını, yani hâmilelerin yaptırdığı eserlerde mevki ve makamlarına göre mimari statü sembolleri kullanması beklentisini büyük ölçüde esnetir⁸.

Gazanfer Ağa'nın sanat hâmilîği ise Habeşi Mehmed Ağa'nın ölümünden itibaren yoğunlaşır. Kütahya'da şehzade Selim'in Sarayı'nda başlayan dostluk ilişkileri, edebiyata olan ilgisi ve şairleri himaye çabası, İstanbul Sarayı'nda geldiği yüksek mevkide de sanatsal faaliyetlere yaklaşımını şekillendirir⁹. 16.yüzyıl sonunda Türkçe'ye tercüme ettirerek resimlettiği *Destan-ı Ferruh ve Humâ* (İÜK T.1975), *Tercüme-i Miiftâh-ı Cifru'l Câmî* (İÜK T.6624, TSMK B.203) ve *Baharistan* (TSMK H.1711) gibi basit, anlaşılır, kısa ve öğüt verici hikâye kitapları, onun edebi konulu eserlere duyduğu ilgiyi yansıtır¹⁰. Gazanfer, Gelibolulu Mustafa Âli'nin (ö.1600) *Nusretnâme* adlı eserini 1583'te III.Murad'a sunmasında aracılık ederek Kütahya'dan bu yana uzanan dostluklarını pekiştirir ve her daim Âli'nin koruyucusu, destekçisi olur¹¹. Nitekim Âli, Kahire'nin son otuz yıllık toplumsal ve siyasi yapısını karşılaştırdığı eseri *Hâlâtü'l-Kahire*'yi Gazanfer'e ithaf ederek ve ünlü tarihî *Künhü'l-ahbar*'ın bir bölümünü onun bir hâmi olarak erdemlerine ayırarak Ağa'ya olan bağlılığını bir kez daha ortaya koyar¹². Bürokrat, şair ve âlim Ganî-zâde Nâdirî'nin (ö.1627) *Divân*'ında Gazanfer için yazılmış çokça kasideye yer vermesi, onun Ağa tarafından görmüş olduğu himayenin bir göstergesidir¹³. Gazanfer Ağa 16.yüzyıl sonunda birçok eserin Arapça ve Farsça'dan Türkçe'ye tercümesine vesile olur. Gazanfer'in metrukâtından alınan çok sayıda elyazması ve Saray hazinesinden okumak üzere ödünç aldığı yazmalar, onun kitaplara ve kitap sanatına düşkünlüğünü sergiler¹⁴. Tüm bu eserler konuları açısından dikkate alındığında Gazanfer Ağa'nın hikâyelere, coğrafyaya, tarihe, bâtinî ilimlere ve tasavvufa meraklı olduğu söylenebilir. Gazanfer Ağa'nın hâmilîk ve aracılık rolü yazmaların satırları arasından ve bazı resimlerdeki varlığından da okunur¹⁵.

Şiir Gazanfer Ağa'nın bir başka beğeni ve himaye alanıdır. Gelibolulu Âli ve Ganî-zâde Nâdirî dışında, döneminin Kabûlî (ö.1591/92), Vecdî (ö.1599), Fedâyî (ö.1602), Hakkî (1600'lerde hayatta), Azmî-zâde Hâletî (ö.1631), Zekeriyâyâde Yahyâ Efendi (ö.1644) ve Medhî (1621'de hayatta) gibi tanınmış şairleri Gazanfer Ağa için şiir-

8 Dikici, 2016, 68, 74, 86. Osmanlı mimarlık kültüründe âdâb geleneği hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Necipoğlu, 2013, 91-153; Necipoğlu, 2016, 40-48.

9 Gazanfer Ağa'nın, şehzade Selim'in Kütahya'daki Sarayı'nda başlayan dostluk ilişkileri, Saray'daki edebiyat ve sanat ortamı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Fleischer, 1996, 73, 35-37.

10 Gazanfer Ağa'nın kitap sanatı hâmilîği hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Tanındı, 2002, 47-50; Fetvacı, 2013, 297-328; Erbil, 2019, 44-56.

11 Flesicher, 1996, 73, 114-115.

12 Flesicher, 1996, 177, 191.

13 Nâdirî'nin *Divân*'ında Gazanfer Ağa için yazılmış kasideler hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Şahin, 2019, 178-184.

14 Tanındı, 2002, 50; Fetvacı, 2013, 60, 74; Erbil, 2019, 50-53, 57.

15 Gazanfer Ağa'nın aracılık ve hâmilîk yönünün elyazmalarında ifade edilişi ve Ağa'nın tasvirlerdeki varlığı hakkında bilgi için bk. Tanındı, 2002, 47-48; Değirmenci, 2007, 145-167; Fetvacı, 2013, 303, 306, 312, 314, 316,-319, 321, 325; Erbil, 2019, 44-48, 54-55.

ler yazmıştır¹⁶. Bu şiirlerde Gazanfer hakikatli, hakkaniyetli, cömert, şairleri destekleyen, devlet yönetiminde söz sahibi, Ali huylu, hünerli bir aslan, bilgiyle ve ilimle donatılmış, ahlâklı, zeki, güvenilir, kahraman bir yiğit olarak tanımlanır¹⁷. Kınalızâde Hasan Çelebi (ö.1604) *Tezkiretü'ş-şuarâ* adlı eserinde Gazanfer Ağa'nın bir hâmî olmanın yanı sıra şiire birçok beyti ezberinde tutacak kadar ilgi duyduğunu, hatta bir nüshasını hediye ettiği tezkiresini elinden düşürmediğini aktarır¹⁸.

Gazanfer Ağa, 16.yüzyıl sonlarında Enderûn hadımlarının Topkapı Sarayı yakınlarında ikamet etme ve mülk edinme yaklaşımlarına uyan bir davranışla çift avlulu ve elli odalı görkemli köşkünde İshak Paşa mahallesinde yaşar¹⁹. 1585 yılından itibaren de çoğunluğu İstanbul'da -Sur içi, Üsküdar, Galata, Eyüp- olmak üzere, Rumeli, Edirne ve Kütahya Gediz'de, konak, ev, dükkân, kayıkhanesi, arsa, bağ, bahçe, bostan, ahır, karlık, buzluk, debbağhane, kahvehane, bezirhane, şiruganhane, ambar, değirmen, han, hamam, fırın, su kuyusu, salhane gibi gelir getiren gayrimenkuller satın alır ve kiralar²⁰. Gazanfer Ağa'nın Boğaz kıyısında, Kuruçeşme Sahili'nde bir zevk bahçesine sahip olması ise onun Saray seçkinleri arasındaki ayrıcalıklı konumunu gösterir²¹.

Gazanfer Ağa yaptırdığı eserlerle de Saray hadımlarının mimari hâmîlik geleneğini devam ettirir. Mimari faaliyetlerine gençlik yıllarını geçirdiği Kütahya'da başlar. Merkezi planlı bir cami, hamam, han ve dükkânlardan oluşan bir külliye, şehzade Selim'in Sarayı'ndayken yakın dostu ve aslen Gedizli olan şair Azmî Efendi'nin teşvikiyle, 1586-1590 yılları arasında inşa ettirir. Gazanfer Ağa Gediz'e dâru'l-kurrâ, sıbyan mektebi, çeşmeler ve suyolları gibi yapılarla da hizmet eder. Vakfiyesine göre Medine-i Münevvere'de bir cami yaptırır, 1600-1601 yılında Mekke-i Mükerrreme'de Hz. Muhammed'in doğduğu ve daha sonra mescide çevrilen evinin tamerini üstlenir²².

Gazanfer Ağa mimari hâmîlik faaliyetlerini payitahtta da sürdürür. Eyüp, Otakçılarda 15.yüzyılda, Fatih Sultan Mehmed'in (s. 1444-1446/1451-1481) otakçılarından Fethi Çelebi tarafından yaptırılan ve daha sonra harap olan mescidi 1599-1600 tarihinde bir sebille birlikte yeniden inşa ettirir. Gazanfer Ağa Üsküdar'da 16.yüzyıl sonunda hacı kafilerinin, kervanların, Anadolu'da görevlendirilen Saray erkânının alaylarının uğurlanma noktası haline gelen Ayrılık Çeşmesi'ni yaptırır²³. Gazanfer Ağa diğer tüm Saray ağaları gibi mimari hâmîlik faaliyetlerini görev yaptığı Saray civarında yoğun-

16 Erbil, 2019, 48-49; Şahin 2019, 170-191; Durmuş, 2020, 220, 223, 224, 231, 232.

17 Şahin, 2019.

18 Erbil, 2019, 49.

19 16.yüzyıl sonu Saray hadımlarının konutlarının ve gayrimenkullerinin mimari özellikleri, konumları ve kentsel bağları açısından ayrıntılı bir incelemesi için bk. Dikici, 2021. Gazanfer Ağa'nın köşkü hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Dikici, 2021, 16-19.

20 Erbil, 2019, 60-66, 69-73.

21 Dikici, 2021, 20, 28.

22 Erbil, 2019, 104-113.

23 Erbil, 2019, 99-103. İstanbul Otakçılar Fethi Çelebi Camii kitabesi ve İstanbul Ayrılık Çeşmesi için ayrıca bk. Tökel, 2016, 479-480; Eyice, 1991, 284-285; Koçu, 1960/3, 1631.

laştırma geleneğine uyar. Ayasofya yakınlarındaki nakkaşhanenin yanında ve Bozdoğan kemeri civarındaki iki hanı ile yakın dostu Gelibolulu Mustafa Âli'nin tamamlanması üzerine *Dîvân*'ında tarih düşürdüğü (1005/1596-97) Topkapı Sarayı yakınındaki çeşme buna örnektir²⁴. Ayrıca Gazanfer, başta kendisi olmak üzere Enderûn'daki akağaların mimari hâmilikteki öncülüğünü, Dârüssaâde Ağası'nın -Habeşi Mehmed Ağa- başı çektiği Harem'in karaağalarına bıraktıkları 16.yüzyıl sonlarında, Sur içi bölgesinde, Bozdoğan kemeri yanında bir medrese, sebil ve türbesinden oluşan külliyesi ile bir akağa tarafından yaptırılan son görkemli örneğin hâmîsi olur²⁵. İşte aşağıdaki satırlarda Gazanfer'in medresesine müderris tayini, medresenin inşası, eğitim süreci ve bu ak hadımın eğitim hâmîliği Osmanlı görsel kültürüne yansıyan ipuçları çerçevesinde değerlendirilmeye ve medresenin yapım ve eğitim sürecini etkileyen, şekillendiren şartlar ile ilişki ağları ortaya konmaya çalışılacaktır.

Dört Resim, İki Metin Dilinden Gazanfer Ağa Medresesi²⁶

1590'lardan itibaren payitahtta çoğalmaya başlayan medrese merkezli külliyele-
rin öncülerinden olan Gazanfer Ağa Medresesi, merasim güzergâhı olan Divan Yolu yakı-
nındaki ayrıcalıklı konumuyla göz önündedir. Medresenin 1590'da bir müderris atanması
ile başlayan hikâyesi, 1593'te, yıkılan bir kilisenin arazisine binanın yapımına ilişkin pa-
dişah fermanı ile verilen izinle devam eder. Mimarbaşı Davud'un (ö.1599) Gazanfer Ağa
için tasarladığı öngörülen medresenin inşası 1596 yılında tamamlanır²⁷. Bugün Süleyma-
niye Kütüphanesi Ayasofya 4787 numarada kayıtlı bir *Mesnevi*, Gazanfer Ağa medresesi-
ne müderris seçimi ve seçilen adaya yaptırılan deneme dersi hakkında ayrıntılı bir anlatım
sunar²⁸. 165x236 cm. ölçülerindeki yazma miklepsiz, kâğıt kaplı mukavva bir cilt içinde-
dir. 21 varak olan eserde metin, krem rengi aherli kâğıt üzerine siyah tahrirli altın yıldız
cetveller içinde siyah nesih hatla Türkçe yazılmıştır. Metin, 10b'ye kadar on bir satır,
11a'dan itibaren yatay ve mailen sütun üzerine yedi satırdır. Metin içinde geçen ayetler
ve hadisler altın yıldız ve kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Sayfa kenarlarında yer yer kurt
yenikleri vardır. Eser vr.1a'da tezhipli yuvarlak bir zahriye, 1b'de üstte dilimli haşiye,
altta dikdörtgen alandan oluşan bir unvan tezhibi ile bezemelidir. Unvan tezhibinin dik-
dörtgen alanının ortasında altın yıldız bir kartuş yer alır (Res.1). Üstte sayfa kenarına
doğru küçük bitkisel motiflerle bezemeli tığlar dikey uzanır. Bu tığlar tezhibin dikdörtgen
alanının iki yanından yine sayfa kenarına doğru dikey uzanan dar bordürlerle çevrenir.
Zahriye ve unvan tezhibin iç dolgusu lacivert ve altın yıldız zemine sarmal dallar üzerin-

24 Dikici, 2016, 68; Dikici, 2021, 28. Gelibolulu Mustafa Âli'nin *Divan*'ında çeşmeye tarih düşürdüğü bilgisi için ayrıca bk. Fleischer, 1996, 176.

25 Dikici, 2016, 73.

26 Metinleri bu bölümde kullanılan Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 4787 numarada kayıtlı *Mesnevi*'nin, *Divan-ı Nâdirî*'de (TSMK H.889) yer alan Gazanfer Ağa medresesi ile ilgili kasidenin ve 1596 tarihli Gazanfer Ağa medresesi vakfiyesinin (1607, 1/1) ilgili bölümlerini günümüz Türkçesine çeviren Sayın Prof. Dr. Selahattin Parladır'a çok teşekkür ederim.

27 Necipoğlu, 2013, 681, 682.

28 *Mesnevi* hakkında bilgi için bk. Diriöz, 1980; Diriöz 1992.

de sıralanan rumiler ve rozet çiçeklerle bezemelidir. Bunun yanı sıra vr.10b-21a arasındaki mailen yazılan metinlerin satır araları ve üçgen bir tasarım sergileyen ketebe kaydının iki yanındaki boşluklar; kırmızı, altın yaldız ve lacivert mürekkeple yapılmış sarmal dallar üzerine rumiler, hatayiler ve rozet çiçeklerle süslüdür. Eserin ketebe kaydı Cemâziyelevvel 999/Şubat-Mart 1590-91 tarihli olduğunu bildirir. Yazmada çift sayfa ve taslak halinde üç tasvir yer alır. Taslak halindeki tasvirlerden ikisinin cetvelleri ve bazı ayrıntıları altın yaldız boyamalıdır.

Yazmanın giriş bölümünde ilim öğrenmenin faziletleri, ilmin üstünlüğü, ilim ehlinin hayır ve değeri hadis ve ayetlere dayanılarak anlatılır. Buna göre “Bilgi hazinesinin anahtarı ilimdir”, “İlim gökyüzünün kandilidir” ve “Ümmetin âlimleri insanlığın en hayırlısıdır”²⁹.

Ardından padişah ve erkânının tekke, cami, medrese gibi hayır eserleri yaptırdığı ve bunların vakıflarla varlığını devam ettirdiği söylenir. Osmanoğulları'nın çeşitli derecelerde pek çok medrese yaptırarak Allah'a ilim ve bilgi ile taptığı dile getirilir³⁰. Medreselerin dereceleri ve işleyişi açıklanır. Sonra III.Murad Doğu ve Batı'nın fatihi, adil, bilgin ve dindar bir hükümdar olarak tanımlanır. Padişahın ilim ehline saygı gösterdiği, bu yüzden ilahi lûfta eriştiği ve birçok hayır eseri yaptırdığı söylenir³¹. Devlet

Resim 1: Unvan Tezhibi, *Mesnevi* (SK Ayasofya 4787, vr.1b).

29 *Mesnevi*, SK Ayasofya 4787, vr. 3a-3b.

30 *Mesnevi*, SK Ayasofya 4787, vr. 4a, 4b.

31 *Mesnevi*, SK Ayasofya 4787, vr. 5b-6a.

adamlarının, sadrazamın, padişahın halis kulları ve makbul bendelerinin padişaha hayır dua nasip olması için elinden geleni yaptığı dile getirilir. Bu arada söz Gazanfer Ağa'ya gelir. Metne göre odabaşı ve kapıağası olan yüce mertebeli Ağa'nın hikâyesi herkesten fazladır. Ağa, padişahın ömrü uzun olsun diye hayır işleri yapar³². Şah için dua tahsili eden, kubbesi gökyüzüne ulaşan bir medrese yaptırmak ister. Ancak öncesinde medreseye bir müderris tercihi yapmak için kendisine ve bilgisine güvendiği Muhyî Paşa'ya (1583'te hayatta) danışır³³. Muhyî Paşa, damadı Seyfizâde'nin (ö.1613) bu iş için uygun olduğunu övgü dolu sözlerle uzun uzun anlatır³⁴. Bu sözleri işiten Gazanfer Ağa Seyfizâde'yi herkesten gizli araştırır ve sonunda Seyfizâde'nin ilminin cevherine bir benzer bulunmadığı ve Muhyî Paşa'nın iddialarının doğru olduğu sonucuna varır. Bunun üzerine Gazanfer Ağa, Batı ve Yemen fatihi sadrazam Koca Sinan Paşa'dan (ö.1596), Seyfizâde'nin tayini hususunun padişaha arz edilmesini rica eder³⁵. İşte tam bu noktada yazmada vr. 9b-10a'daresim dili devreye girer.

Çift sayfa halinde düzenlenmiş taslak halindeki ilk resimde ön planda Topkapı Sarayı ikinci avlusu göze çarpar (Res.2). Haftada dört gün Divân-ı Hümâyûn toplantılarına sahne olan bu avluda sağ kenarda, kubbeleri, içte kubbede asılı altın yaldızlı topu ve ilk odanın arkasında yükselen Adalet Kulesi ile belirgin yeni Divânihâne (Kubbealtı) gözlenir. Avlunun saray erkânı, solaklar ve yeniçerilerden oluşan kalabalığı misafir etmesi, Divânihâne'nin yine bir toplantıya ev sahipliği yaptığını gösterir. Nitekim Divânihâne'nin revakı altındaki tahta sekide başkatip kayıt tutarken görülür. Tasvirde Divânihâne'nin sol tarafında saçaklı kubbesiyle belirgin üçüncü kapı (Bâbüssaâde) ve ikinci avlunun kuzey kanadı boyunca devam eden sütunlu revak uzanır. Üçüncü kapının hemen ardında, üçüncü avlunun giriş bölümüne hakim Arz Odası yer alır. Dönemin padişahı III.Murad, yanı başındaki saray görevlileri ile gösterişli tahtında ihtişamlı bir görünüm sunar. Kaynaklar haftada iki kere yapılan arz günlerinde, Kubbealtı'ndaki toplantı bitince, öğleden sonra sadrazam ve vezirlerin Arz Odasına padişah ile görüşmeye girdiğini anlatır³⁶. *Mesnevi*'de bu resim, Gazanfer Ağa'nın Koca Sinan Paşa'dan Seyfizâde'nin tayini hususunun padişaha arz edilmesini rica ettiğini belirten satırların hemen ardından geldiğine göre, Koca Sinan Paşa'nın bir Divân toplantısı sonrasında arz gününde bu mevzuyu padişaha iletmesi anı görselleştirir. Koca Sinan Paşa vezirlerden bir adım önde, elinde rulo halindeki

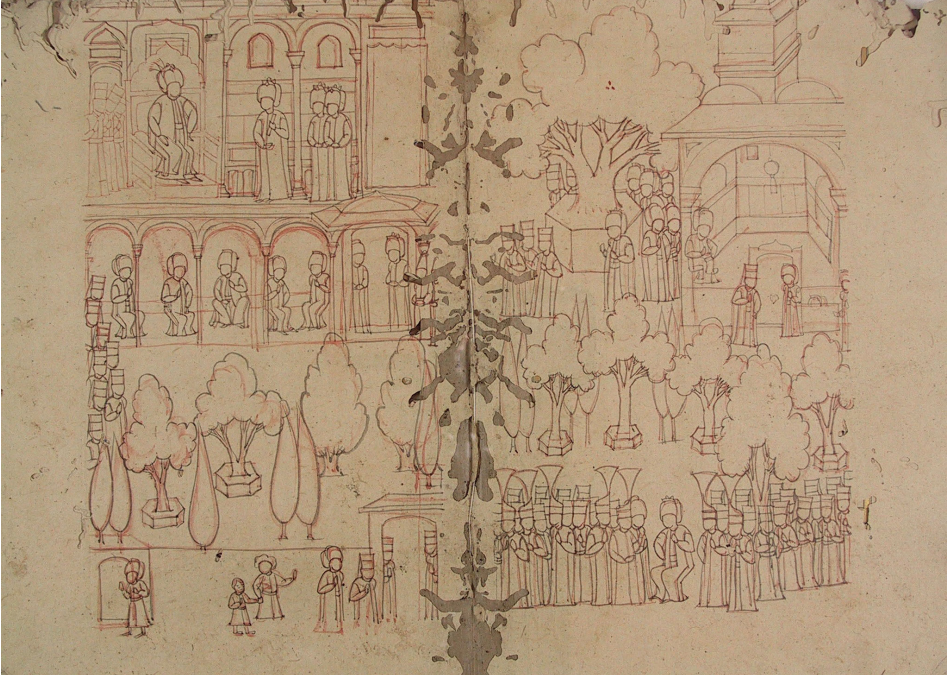
32 *Mesnevi*, SK Ayasofya 4787, vr. 6b.

33 *Mesnevi*, SK Ayasofya 4787, vr. 7a-7b. Sokollu Mehmed Paşa'nın (ö.1579) yanında tezkirecilik yapan Muhyî Paşa 1580'de reisülküttap, Feridun Ahmed Bey'in ölümü üzerine 1583'te nişancılık görevine getirilmiştir. Bk. Börekçi ve Uğur, 2023, 7.

34 *Mesnevi*, SK Ayasofya 4787, vr. 8a, 8b, 9a. 16.yüzyıl Osmanlı alim ve bürokratları arasında müderrisliği ve tasavvufi kimliği ile tanınmış Hamidî Seyfullah Efendi'nin (ö.1601) oğlu olan Seyfizâde Ahmed Efendi, mülazemetini Hoca Sâdeddin Efendi'den (ö.1599) almış ve İstanbul'daki çeşitli medreselerde müderris olarak görev yapmıştır. Daha sonra kadılık mesleğine geçiş yapan Seyfizâde'nin son görevi İstanbul kadılığıdır. Ayrıntılı bilgi için bk. Börekçi ve Uğur, 2023, 6-8.

35 *Mesnevi*, SK Ayasofya 4787, vr. 9a.

36 Ortaylı, 2010, 57; Tarım, 2018, 106.

Resim 2: Koca Sinan Paşa'dan Seyfizâde'nin tayini hususunun padişaha arz etmesi, *Mesnevi* (SK Ayasofya 4787, vr.9b-10a).

divan kararlarıyla padişahın karşısında betimlenir. Nitekim resimden sonra metin, Koca Sinan Paşa'nın padişahın huzurundan çıkınca Gazanfer Ağa'ya müjdeyi verdiği ve Ağa'nın çok sevindiğini vurgulayan satırlarla devam eder³⁷.

Yazmada, müjdeyi alan Gazanfer Ağa'nın sevincini, "Hak'kın kendisine büyük bir hayır ve yararlı işler yapmak için fırsat verdiği, gönlünün yaşarken amacına erip huzur bulduğu, dünya devletinin devamsız olduğu ve herkesten ancak hayır eserleri kaldığı" cümleleriyle dile getirdiği aktarılır. Ardından Gazanfer Ağa'nın, kethüdası Hacı Ağa'yı çağırarak sadrazam Koca Sinan Paşa'nın huzuruna gönderdiği söylenir. Ancak yazmada bu bilginin yer aldığı 11b'den hemen sonra konu, Gazanfer Ağa medresesine müderris adayı olarak seçilen Seyfizâde'ye yaptırılan deneme dersine davetli müderrislerin isimleri ile devam eder. Konu bütünlüğünün bölünmesi, yazmada eksik sayfalar olduğunu akla getirir ve dolayısıyla Hacı Ağa'nın sadrazamın huzuruna çıkış nedeni muallâkta kalır. Nitekim yazmanın Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 3376 numarada kayıtlı, yeni tespit edilen tarihsiz bir nüshası, Ayasofya 4787 numaralı nüshanın sayfalarının eksik olduğunu doğrular³⁸. Esad Efendi nüshasına göre Koca Sinan Paşa'nın kapısına varan

37 *Mesnevi*, SK Ayasofya 4787, vr. 10b.

38 Yazmanın Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 3376 numarada kayıtlı, yeni tespit edilen

Hacı Ağa sadrazama kendisini tanıttıktan sonra dualarını arz eder ve Seyfizâde'yi överek babası Seyfullâh (ö.1601) gibi yüce makamlı olduğunu dile getirir. Bunun üzerine “Oğlum” diye hitap ettiği Gazanfer Ağa'ya, kethûdası Hacı Ağa aracılığı ile selâmlarını gönderen sadrazam Koca Sinan Paşa, Gazanfer'in hayra niyet edip hayır ile nasiplendiğini söyleyerek bu işten anlımın akıyla çıkması için duacı olur. Sinan Paşa'nın huzurundan eteğini öperek ayrılan Hacı Ağa müjdeyi Gazanfer Ağa'ya ulaştırır. Gazanfer Ağa nişancı Muhyî Paşa'ya damadı (Seyfizâde) ile gelmesi için haber salar. Ağa'nın evi Seyfizâde'ye mekân olur. Şeyhülislâm, kadıaskerler ve monlâlar, otuzdan fazla dânişmend derste hazır bulunur. Fetih sûresi okunup padişaha dua edilir. Seyfizâde seccâde üzerine oturur ve sağ ve soluna âlimler sıralanır. Kitap “pištahta” denilen küçük masaya konular ve tâc-ı örf ve esbâb ile gelen dânişmendler bir bir selam vererek saygı ile diz çöker³⁹.

Yazmanın Ayasofya nüshasında, vr. 12a-12b'de verilen bilgilere göre deneme dersine katılan müderrisler arasında Piri Paşa Medresesi müderrisi Sinan, İbrahim Paşa Medresesi müderrisi Sipâhî-zâde, Rüstem Paşa Medresesi müderrisi Akkirmâni Muzaffer, Mahmud Paşa Medresesi müderrisi Kadıoğlu Şeyhî, Piri Paşa Medresesi müderrisi Himmet, Ali Paşa Medresesi müderrisi Hâcî, Azmîzâde hizmetinden Halil, Kudüs efendisinden nüktedan, meşhur Molla Selim, Hayreddin Paşa Medresesi müderrisi Hüsâm, Haseki Medresesi müderrisi Cafer, Davud Paşa Medresesi müderrisi İmamoglu, Suûdî-zâde'den Muhyiddin, Hüsrev Kethudâ Medresesi müderrisi Sinan, Nişancı Paşa'dan Tâcîzâde, Azmîzâde'den Mustafa, Mustafa Paşa'dan Sinan, Abdullatîfi tarafından Kadıoğlu Ahmed bulunur. Sonra nakil ve bilgi çıkarmaya kâdir öğrenciler derse gelir. Rume- li dânişmendleri Mustafa ve Yusuf da bunlardandır. Faziletli ve saygı değer Seyfizâde her birine saygı göstererek selam verir. Öğrenciler takrib ile cüz ve derslerini ele alıp tertib ile yerlerini aldılar. Ellerini açıp önce padişaha dua okurlar, övgülerini arz ederler. Sonra Seyfizâde Bismillah ile Kur'an tefsirine başlar. A'lâ suresinin ilk ayetini açıklar⁴⁰. Yazmada bu satırlardan sonra vr. 13b-14a'da resim dili devreye girer fakat konu, betimlemeyi takip eden sayfalarda da devam eder. Buna göre Seyfizâde; Sa'd-i Tefâtânî, Seyyid, İbn Kemâl, Musannifek, Kâdîzâde, Zekeriyâ Efendi gibi İslam âlimlerinin dersin içeriği ile ilgili görüşlerini aktarır⁴¹. Ders gün doğumundan öğle namazına kadar devam eder. Müderrisler Seyfizâde'nin bilgisini ölçmek için ona “hücum eder”, kadılar bile ilmi tartışmalara katılırlar. Karşıda ünlü öğrenciler usulünce ders tekrarı ve anlatımı yapar. Sonunda Seyfizâde'nin üstünlüğü gün gibi anlaşılır⁴². Topluluğun fertleri insaf eder ve itiraz edip söz söyleyecek şey bulamazlar. Seyfizâde'ye aferin deyip, sözünün etkili olmasını ilmini babası Seyfullah'tan almasına bağlarlar ve bu makamın ona bin kere hak olduğunu söy-

tarihsiz nüshası hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Börekçi ve Uğur, 2023, 1-62.

39 Ayasofya nüshasında eksik olan bu bölüm hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Börekçi ve Uğur, 2023, 31-38.

40 *Mesnevi*, SK Ayasofya 4787, vr. 12b-13a.

41 *Mesnevi*, SK Ayasofya 4787, vr. 14b.

42 *Mesnevi*, SK Ayasofya 4787, vr. 15a.

lerler⁴³. Zira Seyfîzâde dersi bin kişiye aktarmıştır. Öğle ezanı okunduğu anda derse son verilir. Padişah için tekrar dua edilir. Çünkü ilim meclislerinde yapılan dualar doğrudan Allah'a ulaşır ve âlimlerin duası herkesten hayırlıdır. Dersten çıkan bütün cemaat öğle namazını kılar, zikir, tesbih ve Kelime-i Tevhid ile devam edilir. Namaz padişaha dua ile bitirilir⁴⁴.

Metne eşlik eden, eserin ikinci resmi çift sayfa ve taslak halindedir (Res. 3). Kitabın orta dikiş kısmına denk gelen kurt yenikleri, resimde bu noktada yer yer yıpranmalara neden olmuştur. Yazmada deneme dersinin nerede yapıldığına ilişkin bilgi yer almazken, Ayasofya nüshasındaki eksik sayfaları tamamlayan Esad Efendi nüshası bu belirsizliği aydınlatır. Buna göre ders yukarıdaki satırlarda belirtildiği üzere Gazanfer Ağa'nın evinde gerçekleşir. Nitekim Ayasofya nüshasındaki tasvirde mekânın iç düzeni ve resmi sınırlayan altın yıldız cetvelin üst kısmının geriye uzanan çizgiler ile düz çatılı bir mekân görünümü yansıtması, olayın bir evde gerçekleştiği hissini verir. Sahnenin ön planında, mekânın sivri kemerli ve altın yıldız köşebentli girişi dilimli bir taç ile sonlanır. Nakkaş girişin kapı kanatlarını iki yana açık resmederek izleyiciyi adeta olayın geçtiği mekâna davet eder. Resimde kurt yenikleri tahrip etmiş olsa da Seyfîzâde'nin kapının hemen karşısında bir seccade üzerinde oturduğu ve önünde küçük bir masa yer aldığı anlaşılır. Esad Efendi nüshasında Seyfîzâde'nin bir seccade üzerinde oturduğu ve piştahta denilen küçük masaya bir kitabın konulduğu vurgulanır⁴⁵. Metinde bahsi geçen danışmendler yani yüksek dereceli medreselerde icazet alma seviyesine gelmiş öğrencilerden oluşan bir topluluk, Seyfîzâde'nin etrafına halka şeklinde oturarak dersi takip ederken tasvir edilir⁴⁶. Bu bağlamda resim, metinde "Öğrenciler takrib ile cüz ve derslerini ele alıp tertib ile yerlerini aldılar." denilen satırları canlandırır. Nitekim resim, yazmada bu satırlardan hemen sonraki sayfalarda yer alır. Öğrencilerin ellerinde sayfalarla betimlenişi, nakkaşın metnin ayrıntılarına bağlı kaldığını ortaya koyar.

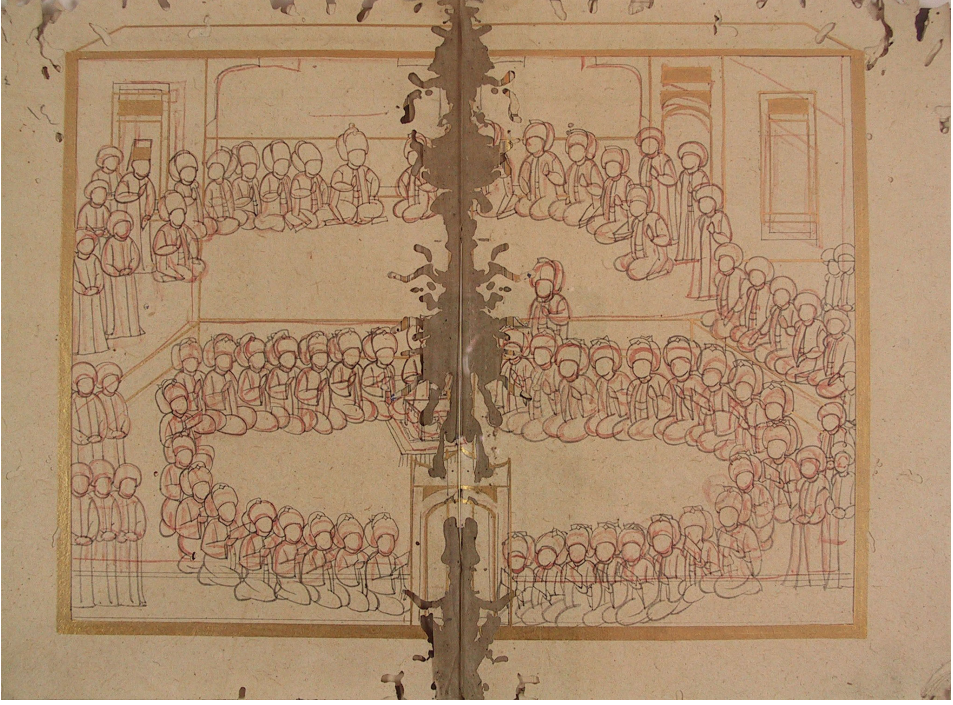
Resimde üç yandan yüksek bir seki ile çevrelendiği görülen mekânın arka planında, Bursa kemerli nişlerle vurgulanan kısımda metinde bahsi geçen ve tek tek isimleri verilen deneme dersine davetli müderrislerin sıralanmış olduğu görülür. Bu müderris topluluğu resimde, sahenin sağ kenarındaki sekilerde aynı düzende oturan figürlerle de temsil ediliyor olmalıdır. Zira buralarda oturup derse iştirak ederken resimlenen bu figürlerin sayısı, metinde tek tek adı verilen müderrislerin isimleri ile karşılaştırıldığında aynı, yani on sekiz rakamına ulaşılır. Bir kez daha metne titizlikle bağlı kaldığı anlaşılan nakkaş, resimde sahenin iki yanında ayakta ellerini önde kavuşturmuş saygıyla duran figürler ile metinde Seyfîzâde'nin bin kişiye ders anlattığını vurgulayan satırları kalabalık bir kompozisyon yaratarak izleyenlere hissettir. Bunlar arasında yer alan bir yeniçeri figürü, bu deneme dersinin Saray'dan üst düzey bir devlet görevlisi yani Gazanfer Ağa ile bağlantısına resim dili ile gönderme yapar.

43 *Mesnevi*, SK Ayasofya 4787, vr. 15b.

44 *Mesnevi*, SK Ayasofya 4787, vr. 16a-16b.

45 Börekçi ve Uğur, 2023, 36, 37.

46 Danişmend kelimesinin anlamı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. İpşirli, 1993, 464-465.

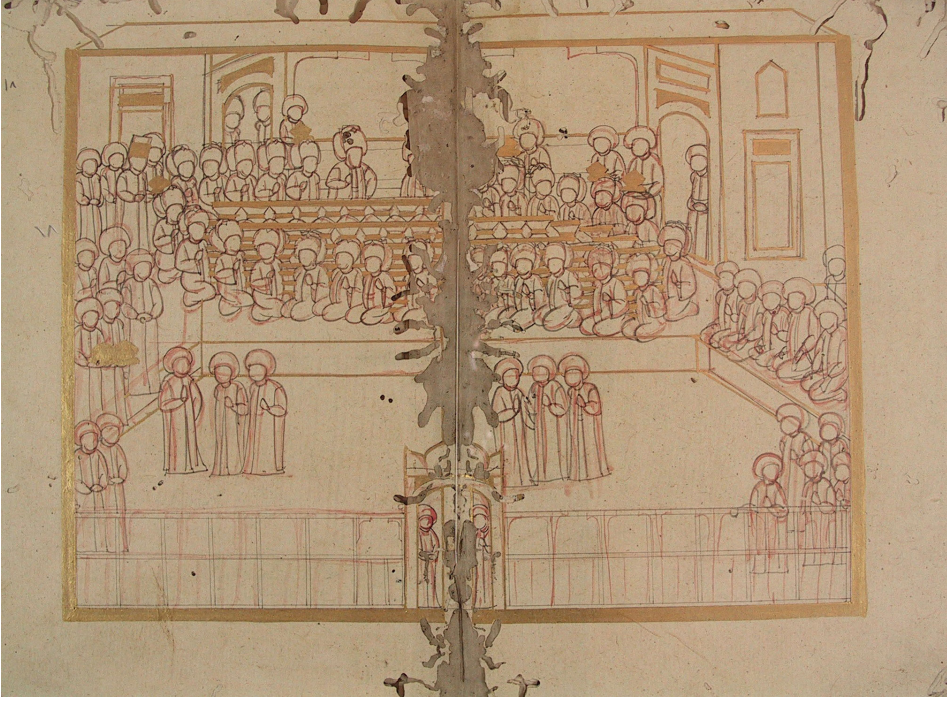

Resim 3: Gazanfer Ağa medresesine müderris adayı olarak seçilen Seyfizâde'ye yaptırılan deneme dersi, *Mesnevi*, (SK Ayasofya 4787, vr.13b-14a).

Yazmada Seyfizâde'nin Gazanfer Ağa medresesine müderris atanması için birçok âlim ve öğrenci huzurunda verdiği deneme dersini canlandıran bu tasvirten sonra metin okuyuculara şu bilgileri aktarır: Namazdan sonra bu onurlu topluluk dersin yapıldığı yerden çıkar. Baş müderris edeple başköşeye geçer, sağ ve soluna diğer akıl sahipleri, karşısına öğrenciler usulünce bir baştan bir başa otururlar. Hane sahibinin kethûdası gelir⁴⁷. Gösterişli bir şekilde duran aşçılar törenle nimetleri getirirler. Önce sünnet üzere el yıkanır, her yana süslü sofralar yayılır. Davetliler can dimağına gelen tütsü kokusu ile huzur ve yaşama sevinci ile dolarlar⁴⁸. İşte bu satırlardan hemen sonra eserin üçüncü resmi, vr. 17b-18a'da çift sayfa ve taslak halinde yer alır (Res.4). Bu sefer tasvirten sonra gelen satırlar konu ile alakalıdır. Buna göre sofraların altı ve üstü Allah'ın otuzdan fazla nimeti ile donatılır. Nice çeşit şekerli simit ekmeği, yağlı çörek, tavuklu tirit, bal ve şekerle yapılmış dâne ve zerde, zelâbiyye tatlısı ve mahmûdiye, tatlıların tacı me'mûniyye, sahanda kuzu kebapı, tepside börek ve baklava, kaz, ördek ve güvercin

47 *Mesnevi*, SK Ayasofya 4787, vr. 17a.

48 *Mesnevi*, SK Ayasofya 4787, vr. 17a.

Resim 4: Seyfîzâde'ye yaptırılan deneme dersinden sonra verilen ziyafet, *Mesnevi*, (SK Ayasofya 4787, vr.17b-18a).

kebabi, hazmı kolaylaştıran sebzeler bu ziyafetin yiyecekleri arasındadır⁴⁹. “Bismillah” denilerek yemekler yenir. Herkes bu nefis şeylerden haz ve mutluluk alır. Ardından bal ve şeker şerbetleri sunulur. -Gazanfer Ağa- bu hayırla cömert diye şöhret bulur. Nimeti içenler şükür edip İhlas, Aşr ve Fatiha sureleri okur. Padişaha dua edildikten sonra herkes usulünce kalkıp gider. -Kethûda- Hacı Ağa her birini uğurlayarak -Gazanfer- Ağa'nın yerini boş koymaz⁵⁰.

Metne eşlik eden resimde nakkaş öncelikle mekân kurgusunda yaptığı birkaç değişiklik ile davetlilerin namazdan sonra deneme dersinin yapıldığı yerden başka bir yere geçtiğini vurgulayan satırları canlandırır. Nitekim bu oda da diğeri gibi üç yandan yüksek sekiler ile kuşatılmış, ancak ortada Bursa kemerleri ile vurgulanan sekinin iki yanına diğeri odada bulunmayan giriş açıkları yerleştirilerek, sekinin yine iki yanındaki pencere düzeni değiştirilerek mekânda farklılık yaratılmıştır. Ayrıca sahnenin ön planındaki giriş

49 *Mesnevi*, SK Ayasofya 4787, vr. 18b. Osmanlı Saray mutfağının yemekleri arasında yer alan bu lezzetler ve tarifleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Yerasimos, 2002, 33, 36, 37, 118, 130-31, 142.

50 *Mesnevi*, SK Ayasofya 4787, vr. 19a.

bu defa basık kemerli iken, kapıyı sonlandıran taç kısmı daha yuvarlak hatlıdır ve deneme dersinin gerçekleştiği odadan farklı olarak girişin iki yanındaki duvarlar Bursa kemerli nişlerle hareketlendirilmiştir. Resimde baş sekide, metinde belirtildiği üzere başköşede, heybetli görünüşü ve iri sarığıyla baş müderris izlenimi yaratan figür oturur. İki yanında metinde “diğer akıl sahipleri” olarak adlandırılan âlimler, karşısında da “bir baştan bir başa” diye tanımlanan öğrenciler sıra halinde oturur. Önlerinde, metinde bahsi geçen ve her yana yayıldığı söylenen “süslü sofralar”, altın yıldız çizgili bir sofraya bezi ile belirir. Metinde gösterişli bir şekilde durduğu söylenen aşçılar, sahnede dört bir yanda, ellerinde parıldayan altın yıldız, kapaklı sahanlarla davetlilere “nimetleri” getirirken görülür ve ziyafetin ihtişamını yansıtır. Metinde sofraların sahanlar ve tepsilerle otuzdan fazla nimetle donatıldığı dillendiren satırlar, resimde altın yıldız sofraya bezinin üstüne yan yana sıralanan çok sayıda kapaklı sahanla, davetin çeşitlilik açısından zengin menüsünü ortaya koyar. 1582’de III.Murad’ın şehzadesi Mehmed için gerçekleştirilen sünnet düğünü şenliklerine birkaç gün erken katılan Venedik elçisi için Saray’da, Divân’da verilen yemekte gümüş tabaklar içinde yirmi beş çeşit yemek sunulduğu bilinir. Bu bilgi göz önünde bulundurulduğunda Gazanfer Ağa’nın altın kaplarda ikram edilen ve otuzdan fazla çeşit içeren ziyafet sofrasının yemeklerinin bir padişah davetiyle yarışacak nitelikte olduğu anlaşılır⁵¹. Tasvirde sahnenin sol yanında ellerini önde kavuşturmuş ayakta bekleyen kalabalık hizmetli grubu, sağ yandaki sekide diz çökmüş yemek sırası bekleyen davetliler, ön planda aralarında üçerli dörderli gruplar halinde sohbet eden ve belki de Seyfîzâde’nin deneme dersinin kritiğini yapan bu ilim meclisinin diğer sakinleri dikkat çeker.

İşte bu deneme dersinden yaklaşık iki, iki buçuk yıl sonra, daha önce de değinildiği üzere Gazanfer Ağa’nın inşasına niyetlendiği medresenin yapımı için 1593’te, Padişah’ın İstanbul kadısına hitaben yazdığı bir fermanla izin verilmiş, Müslüman mahallesinde yıktırılan bir kilisenin arsası medrese için tahsis edilmiştir⁵². Kitabesi bulunmayan medresenin 1596 tarihli vakfiyesinden, yapının bu tarihte tamamlandığı anlaşılır. Vakfiyede ilme, âlimlere ve ilim tahsil edenlere hizmet etmenin sevabı vurgulandıktan sonra Gazanfer Ağa’nın “yüksek saltanat yurdu ve korunmuş Kostantiniyye’de, Kırkçeşme diye bilinen latif bir mahalde, dört yol ağzında, on yedi adet hücre ve dershaneyi içine alan, herkesin ve aydınların beğendiği bir medrese yaptırdığı, medresenin yeni, gönül aydınlatan tasarımının bakanların içine bir aydınlık, sağlam ve orijinal tarzının hatırlayanların gönül aynasına cila verdiği” aktarılır. Ardından Ağa’nın “Şer’î ilimleri tahsil eden ve nakli fenleri tamamlayan bütün ilim ehline ve öğrencilere vakfettiği bu güzel medrese civarında, dengi olmayan Adn cennetine benzer yüksek bir makama, fânî dünya devleti sonsuz ahret ile yer değişince, nur dolu kutsal bir mezar ve medreseye bitişik, dört yol ağzına umum, halkın ve aklı başında kimselerin beğendiği benzersiz bir sebîl yaptırdığı” vurgulanır⁵³. Vakfiye şöyle devam eder: “Bundan sonra

51 1582 sünnet düğünü şenlikleri öncesinde Venedik elçisine verilen yemek hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Yerasimos, 2002, 24.

52 Necipoğlu, 2013, 682.

53 1607 numaralı defterin 1. sayfa 1. sırasında kayıtlı “Bâbu’s-Sa’âde Ağası Gazanfer Ağa bin

bu adı geçen mübarek Ağa tedbir ve uzak görüşü ile düşünüp, anılan hayır binaları ve eserlerinin devamını sağlamak için çeşitli vakıflar ve varlık temin eder. Ta ki güzel eserleri değişen zaman içinde sabit ve kalıcı olsun, kendilerinden sonra yüksek gayret ve mürüvvetini hatırlatan bir anı bırakarak insanların dillerinde güzel anısı daima söylensin ve iyilikler defterinde ecri an be an yazılsın...”

Bugün İstanbul’un Fatih ilçesi, Kırkçeşme mahallesinde bulunan Bozdoğan (Valens) Su Kemerî’nin Haliç’e bakan yanında, su kemerine bir metre yakınlıkta yükselen Gazanfer Ağa külliyesi, medrese, türbe ve sebilden oluşan yapı grubuyla vakfiyede tanımlanan özellikleri yansıtır⁵⁴. Gazanfer Ağa’nın kubbeli, onikigen türbesi, duvarları pencerelerle hareketlendirilmiş dış avlunun kuzeybatı köşesinde; kubbeli sekizgen sebil, dış avlu duvarının sol köşesinde yer alır. Dış avludan, ikinci bir giriş kapısıyla medresenin şadırvanlı, revaklı iç avlusuna ulaşılır. Girişin hemen karşısındaki kare planlı, kubbeli dersane-mescit mekânının iki yanında kare planlı ve kubbeli öğrenci hücreleri uzanır⁵⁵.

Daha önce de değinildiği üzere bürokrat, şair ve âlim Ganî-zâde Nâdirî, şiirlerinin içinde toplandığı ve (Gazanfer’in) eniştesi Mirahur Ali Ağa (ö.1603) aracılığı ile Gazanfer’e sunduğu *Dîvân*’ında, Gazanfer Ağa için yazılmış çokça kasideye yer verir. Nâdirî’nin eserinde, Gazanfer Ağa’ya ithaf ettiği ilk şiir Ağa’nın medresesi ile ilgilidir. *Dîvân*’ın 16.yüzyıl sonu 17.yüzyıl başlarında istinsah edilmiş kopyalarından biri resimlidir (TSMK H.889)⁵⁶. Yazmayı 1605 yılı civarında resimlediği düşünülen Nakşi, medresenin bir tasviri ile onu ebedileştirir. Nâdirî medreseyi; revakları gökyüzüne ulaşan, bakınca seyredenin gözlerini alamadığı, gökyüzü mühendislerinin şihab ölçeği ve yeni ay pergeli ile mimarlık ettiği, hücreleri kubbeli bir yapı olarak tanımlar. “Suretler mühendisi, güzelliğinin resmini görseydi hayretler içinde kalırdı.” diyen Nâdirî “Ona ben aynen cennet bahçesi derdim.” sözleriyle medresenin güzelliğini över. “O mavi serkeşin çatısı ve altın alemleri, faziletler âleminin seması ve bilgi hilalidir; içi ilim ve eğitilmiş faziletlilerle doludur, saygıdeğer hariminde sırlar öğretilir.” “Daha yapılmadan ilim bu mekâna aşık oldu.” ifadeleri ile medresenin bir ilim ve irfan yuvası olduğunu vurgular. Ardından “Ümidim odur ki, devletin kapısında daima hizmetkâr olayım. Eğer ben köleni kulluğa kabul etsen, bu vakitte hürlerin yegânesi olurum.” diyerek Gazanfer Ağa’nın hâmîsi ve koruyucusu olması için dua eder. Sonra “Ben ki irfan ülkesinin hükümdarıyım, elimde yazı ile kâğıt. Daima tabiatımın ateşi ile sıcak olur kalemim. Hikâyeyi bırakarak duaya el aç ey

Abdurrahman Vakfı’na ait 1004 H./1596 M. tarihli vakfiyenin yeni harflere çevirisi için bk. <https://gazanferagamedresesi.org/wp-content/uploads/Gazanfer-Ağa-Medresesi-Vakfiyesi-1.pdf>. Vakfiye’de geçen “Adn” kelimesi, cennetin en yüksek mevkiine veya değişik yerlerinin tamamına verilen addır. Ayrıntılı bilgi için bk. Yavuz, 1988, 390-91.

54 Bozdoğan (Valens) Su kemerî hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Yılmaz ve Çobanoğlu, 2019, 56-75.

55 Gazanfer Ağa Külliyesi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ayverdi, 1957; Ayverdi, 1974; Çobanoğlu, 1994; Eyice, 1996.

56 *Divan-ı Nâdirî*’nin resimli nüshası hakkında bilgi için bk. Tanındı, 2003; Değirmenci, 2007, 148-167; Fetvacı, 2013, 312-320.

Nâdirî! Âlem içinde ilim ile meşgul ol daima. Medrese içi, fikirlerin ortaya atıldığı bir yer olsun. Belagat ehli övgü dersini tekrar etsin.” dizeleriyle kendisinin yazar ve âlim yönüne vurgu yapar. Adeta Gazanfer Ağa medresesinde göreve talip olduğunu ima eder⁵⁷.

Nitekim *Dîvân*'da metne eşlik eden resimde nakkaş Nakşî, Nâdirî'nin anlatımından ilham alarak “o mavi serkeşin çatısı ve altın alemi” sözlerini canlandıran bir dersane mekânı yaratır (Res. 5). Ön duvarının ortadan kaldırılarak izleyicinin gözlemine sunulan dersane mekânının yüksek kasnağı turkuaz rengi çinilerle bezenerek ve ihtişamlı kubbesinin üstüne altın yıldız bir alem yerleştirilerek sözel görsele taşınır. Nakkaş dershanenin kemer köşeliklerini, duvarlarını, halılarını rengârenk bitkisel motifler ile bezeyerek ve mekânın arka planındaki pencerelerini yemyeşil, bahar çiçekleri ile donatılmış bir bahçe manzarasına bakar vaziyette betimleyerek Nâdirî'nin medresenin güzelliğini görenlerin hayretler içinde kalacağını söylediği ve kendisinin mekânı bir cennet bahçesi olarak adlandırdığı satırları görselleştirir. Resimde dersane mekânının iki yanında sıralanmış öğrenci hücreleri yazarın “hücreleri kubbeli” tanımına uyar. Tasvirin

Resim 5: Gazanfer Ağa Medresesi, Nâdirî, *Dîvân* (TSMK H.889, vr.22a), (Erkmen, 2022, 120).

57 Nâdirî'nin *Dîvân*'ında Gazanfer Ağa medresesi ile ilgili kasidesi için bk. Külekçi, 1985, 196-199.

arka planda görülen Bozdoğan kemeri, ön planında yer alan pencereci dış avlu duvarı ve bunun köşesinde, kemerli açıklıklarının kenarına sıralanmış bardakları ile sebil mekânı, nakkaşın medresenin mimarisine hâkim aktarımını yansıtır. Dershane mekânında betimlenen iri beyaz sarıklı, yeşil cübbeli, siyah gür sakal ve bıyıklı figür, *Dîvân*'ındaki talebi de göz önünde bulundurulduğunda, tarihi kaynaklardan 1596'da Gazanfer Ağa Medresesi'ne müderris olarak atıldığı bilinen Nâdirî olmalıdır⁵⁸. Nakşî, tasvirde Nâdirî'nin karşısına iri beyaz sarıklı, renkli cübbeli ve dış görünüşlerine istinaden yaşça büyük oldukları söylenebilecek âlimleri yan yana oturmuş şekilde betimleyerek, metinde "medresenin ilim ve eğitilmiş faziletliyle dolu" olduğunu dillendiren satırları ve Nâdirî'nin "belagat ehli övgü dersini tekrar etsin." temennisini canlandırır. Nâdirî'nin ve âlimlerin ellerindeki kitaplar ve âlimlerden birinin yanındaki kulağına bir şeyler fısıldıyor olması, dersin harareti bir tartışma ortamında geçtiğini gösterir. Resmin sol alt köşesinde Selimî sarığı, beline kadar düğmeli sarı entari ve yeşil kuşak üzerine sırmalı kırmızı kaftanı ile at sırtında bir figür, yanında iki yeniçeri ve iki iç oğlan olduğu halde medresenin dış avlu kapısına doğru yaklaşır. Bu kişi, diğer kapıağaları gibi, hadım olduğunu işaret etmek üzere sakalsız, bıyiksız genç bir erkek görünümünde resmedilen Gazanfer Ağa olmalıdır. Nitekim medresenin dış avlu kapısındaki kitabe "Medrese-i Gazanfer Ağa el-merhum" ifadesi ile bu kişinin medresenin hâmîsi Gazanfer olduğunu doğrular. Ayrıca bu resim çizildiğinde Gazanfer Ağa'nın hayatta olmadığını da bildirir. Resmin sağ üst kenarındaki metin "Ulu atının tozu gözlerin sürmesi" derken nakkaşın Gazanfer Ağa'yı tasvirde neden at üzerinde çizdiği anlaşılır. Resmin alt kesiminde ise Gazanfer Ağa'nın medresesi bir dergâh ve hayırlı kişilerin kiblesi olarak tanımlanır⁵⁹.

Medresenin İnşasının ve Görsel Dile Yansımasının Düşündürdükleri

1590'lardan itibaren payitahtta cami merkezli külliyelerin yerini, hanedana mensup olmayan baniler tarafından inşa ettirilen medrese merkezli külliyelerin aldığı önceki satırlarda vurgulanmıştı. Bu sur içi külliyelerin bilinen en erken örnekleri bu çalışmada bahsi geçen veziriazam Koca Sinan Paşa ve kapıağası Gazanfer'in medrese külliyeleridir. Gazanfer Ağa Medresesi'ne müderris seçiminin ve seçilen adaya, yani Seyfizâde'ye yaptırılan deneme dersinin anlatıldığı Ayasofya 4787 numaralı elyazmasında Koca Sinan Paşa karşımıza, Topkapı Sarayı'nda gerçekleştirilen bir *Dîvân* toplantısından sonraki bir arz gününde Seyfizâde'nin tayini hususunu padişaha ileten bir aktör olarak çıkar. Yazmadan, Gazanfer Ağa Medresesi ile ilgili başka konularda da durumun padişaha iletilmesinde aracılık ettiği anlaşılan Koca Sinan Paşa adeta medresenin inşa sürecinin himayecisi izlenimi uyandırır. Nitekim Koca Sinan Paşa'nın 1593-1594 yılında tamamlanan medresesi ile Gazanfer Ağa'nın 1593-1596 yılları arasında yapımı tamamlanan medresesi, kentin merasim güzergâhı olan Divanyolu'na yakın merkezi konumları ve türbe, sebil ve medreseden oluşan yapı kompleksinin plan özellikleri açısından büyük benzerlik gösterir.

58 Nâdirî'nin 1596'da Gazanfer Ağa medresesine müderris olarak atıldığı bilgisi için bk. Necipoğlu, 2013, 683.

59 *Divan-ı Nâdirî*'deki Gazanfer Ağa medresesi tasviri için bk. Erkmen, 2022. Bu tasvire metaforik bir yaklaşım için ayrıca bk. Fırat, 2008, 221-256.

Her ikisi de mimarbaşı Davud'un eseri olan bu medrese külliyeler, banilerin yakın ilişkilerinin onların yapı tercihlerini de belirlediğini ortaya koyar. Öte yandan her iki yapının birbiriyle bu derece örtüşen benzerliği, bir akağa olarak Gazanfer Ağa'nın bir veziriazamla yarışacak maddi ve somut gücünü de gözler önüne serer.

Gazanfer Ağa Medresesi inşa edildiği dönem ve mimari özellikleri bağlamında inşa sürecine ilişkin bu çerçeveyi sunsa da medresenin yapım aşamaları farklı bağlamlar göz önünde bulundurulurken incelendiğinde farklı sonuçlar ortaya çıkar. Ayasofya 4787 numaralı *Mesnevi*'de Gazanfer Ağa Medresesi'nin yapılış amacı dönemin padişahı III. Murad'a bağlanır. Padişahın ömrü uzun olsun diye hayır işleri yapan Gazanfer'in Şah için kubbesi gökyüzüne ulaşan bir medrese yaptırmak istediği söylenir. Nitekim medresenin yapımına 1593'te İstanbul kadısına hitaben yazdığı bir fermanla izin veren III. Murad'ın fermanda, saygıdeğer bábüssaâde ağasının iki yıldır bir medrese bina etmek istediğini belirtmesi ve medresenin yapımına izin vermesi Gazanfer Ağa'nın padişah ile uzun zamandan beri yapının inşası hakkında iletişim halinde olduğunu gösterir ve 999/1590-1591'de hazırlanan elyazması ile de yaptıracağı medreseyi padişahın hayrı için adayacağını ona ilan ettiği anlaşılır⁶⁰.

Gazanfer Ağa'nın medrese merkezli bir külliye inşa ettirmesinde Koca Sinan Paşa ile yakın ilişkisinin yanı sıra, dostlukları şehzade Selim'in Kütahya'daki valiliği zamanına kadar dayanan Gelibolulu Mustafa Âli de etkili olmuş olmalıdır. Zira Âli, 1586-1587'de ihtiyaç içindeki eyalet şehirleri ve kasabaları dururken, artık doyum noktasına gelmiş olan payitahtta hâlâ süregelen cami inşasını dindarlıkla ilgisi olmayan bariz bir itibar gösterisi olarak eleştirir⁶¹. Gazanfer Ağa'nın 1586-1590 yılları arasında Kütahya Gediz'de inşa ettirdiği cami merkezli külliye, şehzade Selim'in Sarayı'ndayken yakın dostu ve aslen Gedizli olan şair Azmî Efendi'nin "Camiyi İstanbul'da yaptırırsanız selatin camilerinin yanında sönük kalır. Gediz'de yaptırırsanız adınız kıyamete kadar anılır." sözleri üzerine inşa ettirdiği rivayeti göz önüne alındığında, Gazanfer Ağa'nın yakın dostlarının fikirlerinin de Ağa'nın mimari tercihlerini belirlemede etkili olduğu anlaşılır⁶².

Gazanfer Ağa medresesinin inşa süreci bağlamında, III. Murad'ın tahta geçmesiyle Saray'ın kara ve akağaları arasında değişen siyasi güç dengeleri dikkat çekicidir. O zamana kadar Harem ağalarına kıyasla Saray'da hiyerarşik bir üstünlüğe sahip olan Enderûn ağalarının mimari hâmilikte de ön planda olduğu görülür. Ancak göreve geldiği andan itibaren Gazanfer Ağa ile eşit bir konuma ulaşan Habeşi Mehmed Ağa gerek kitap sanatı gerekse mimari alanda o güne kadar bir saray hadımının sergilemediği yoğunlukta bir hâmilik faaliyeti yürütür. Mehmed Ağa'nın Çarşamba semtindeki külliyesi "bir Osmanlı saray hadımı tarafından yaptırılan en iddialı mimari yapı" olarak tanımlanır⁶³. İşte onun ölüm tarihi olan 1590 yılından itibaren Gazanfer Ağa'nın artan kitap sanatı ve mimari hâmilik faaliyetleri, Gazanfer Ağa Medresesi'nin "İstanbul'un sur içi bölgesinde

60 III. Murad'ın fermanındaki ifadeleri için bk. Necipoğlu, 2013, 682.

61 Âli'nin eleştirisi hakkında bilgi için bk. Necipoğlu, 2013, 683.

62 Azmî Efendi'nin Kütahya, Gediz'deki külliye ile ilgili tavsiye sözleri için bk. Erbil, 2019, 104.

63 Mehmed Ağa'nın Çarşamba semtindeki külliyesi ile ilgili tanımlama için bk. Dikici, 2016, 83.

bir akağa tarafından yaptırılan son önemli mimari eser” olduğu görüşü ile birleşince, Gazanfer Ağa'nın bu medreseyi akağaların üstünlüğünü vurgulamak ve Habeşi Mehmed Ağa'nın vefatının ardından akağaların mimari hâmilik öncülüğünü geri kazanmak adına inşa ettirdiğini düşündürür⁶⁴. Gazanfer'in külliyesini Topkapı Sarayı'na yakın prestijli bir bölgede inşa ettirmesi ve gösterişli bir yapı yaptırarak mimari âdâb kurallarını görece aşması onun bu eser aracılığı ile sergilemeye çalıştığı güç gösterisinin bir kanıtıdır. Gazanfer Ağa'nın “saray köşk” olarak adlandırılan görkemli evinin ve mülk edindiği diğer konutların Topkapı Sarayı'na yakın merkezi konumu ve sadrazam İshak Paşa'nın mülklerine komşu olması, Ağa'nın mimari yoluyla güçlü bir imaja ulaşmaya çalıştığı fikrini kuvvetlendirir⁶⁵.

Osmanlı Devleti'nde gelenek olduğu üzere medresesinin yapımı ve giderlerinin karşılanmasını kurduğu vakıf yoluyla sağlayan Gazanfer Ağa, yine vakıf kurma aracılığıyla seçkin bir sınıfın davranışını tekrar ederek bunun prestijinden faydalanır⁶⁶. Osmanlı döneminde 16.yüzyılın son çeyreğine kadar yeni yaptırılan bir medreseye müderris tayini için istekliler arasında bir camide, müderrisler ve kazaskerlerden oluşan bir jüri önünde imtihan yapıldığı ve medreselerin ilk müderrislerinin genellikle medresenin banisi tarafından seçildiği bilinir⁶⁷. İşte Gazanfer Ağa'nın istediği medreseyi yaptırmadan önce yetkin bir müderris arayışına girmesi, “kendisine ve bilgisine” güvendiği için danıştığı Muhyî Paşa'nın, damadı Seyfizâde'nin bu iş için uygun olduğunu belirtmesine rağmen müderris adayını gizli gizli araştırıp ilminin üstünlüğünden emin olmaya çalışması Gazanfer'in, medresesinin eğitiminin kalitesi konusunda gösterdiği hassasiyeti gözler önüne serer.

Gazanfer Ağa'nın 16.yüzyıl sonunda Türkçe'ye tercüme ettirerek resimlettiği *Destan-ı Ferruh ve Humâ, Tercüme-i Miftâh-ı Cifru'lCâmi'* nin mütercimi Mehmed Şerif Efendi'nin, *Baharistan*'ın mütercimi Hakkı'nın ve *Dîvân* adlı eserinde Gazanfer Ağa'yı ve medresesini öven kasidelere yer veren Nâdirî'nin, Gazanfer Ağa medresesinde müderrislik yaptığı bilinir⁶⁸. Bu kişiler ve medresenin ilk müderrisi Seyfizâde, 16.yüzyılın ünlü müderris ve şeyhülislamı Hoca Sadeddin Efendi'nin öğrencileridir⁶⁹. Bu bağlamda Gazanfer Ağa'nın medresesine müderris seçiminde yine titiz bir tavır sergileyerek belli bir ilişki ağı içinde olduğu, güvendiği, referans aldığı kişileri medresesinde göreve getirdiği söylenebilir. III. Murad ve III. Mehmed dönemlerinde Gazanfer Ağa'nın, Hoca Sadeddin ve Hanım Sultanlarla işbirliği içinde yer alarak Saray'ın en önemli politik güçleri ara-

64 Gazanfer Ağa Medresesi ile ilgili tanımlama için bk. Dikici, 2016, 73.

65 Gazanfer Ağa'nın evinin konumu ve İshak Paşa'nın mülklerine komşu olduğu bilgisi için bk. Dikici, 2021, 16, 17, 19.

66 Osmanlı döneminde medreselerin yapımı ve giderlerinin vakıflar yoluyla karşılandığı bilgisi için bk. Kocaman, 2017, 402. Vakıf kurmanın seçkin bir sınıf olmanın ritüeli olduğu bilgisi için bk. Dikici, 2016, 78.

67 Dirioz, 1992, 51; Kocaman, 2017, 416.

68 Gazanfer Ağa Medresesi müderrisleri hakkında bilgi için bk. Baltacı, 1976, 206.

69 Değirmenci, 2007, 147; Fetvacı, 2013, 316.

sında olduğu düşünülürken ve Gazanfer Ağa Medresesi'nin ilk müderrisinin atanma sürecinde padişahla Ağa arasında aracılık eden sadrazam Koca Sinan Paşa'nın, Hoca Sadeddin'in de dahil olduğu üçlü bir yakın ilişki ağı içinde oldukları gözönüne alındığında, Gazanfer Ağa'nın medresesinin oluşum ve gelişim sürecini içinde bulunduğu ilişkiler ağının belirlediği akla gelir⁷⁰.

Medresesi ile şahsen ilgilenen Gazanfer Ağa, kapıağası olarak Enderûn'daki acemi oğlanların yetiştirilmesini denetleyen, dolayısıyla Saray'da eğitim rolü üstlenen bir aktördür⁷¹. Ağa bir medrese inşa ettirerek eğitim hâmilîği rolünü pekiştirir. Enderûn'da içoğlanların eğitiminde edebi konulu Türkçe eserler tercih edildiği bilinir. Gazanfer Ağa edebi konulu eserleri Türkçe'ye tercüme ettirerek hem III.Mehmed'in zevkleriyle örtüşen bir tercih sergiler, hem de içoğlanlara hitap eden eserlere hâmilik ederek onların eğitimi rolünü devam ettirir⁷². İnşa ettirdiği medrese ayrıca içoğlanların Enderûn'da aldıkları temel din eğitimi derslerini, üst düzey bir eğitim kurumunda eğitilen öğrenciler vasıtasıyla daha ileri derecelere taşır⁷³.Gazanfer Ağa'nın bir kapıağası olarak üstlendiği eğitim rolü, Nâdirî'nin *Dîvân*'ında Gazanfer Ağa Medresesi'ni betimleyen tasvirde görsel bir dil ile de vurgulanır. Betimlemede sahnenin sağ alt köşesinde atının üzerinde medresenin dış avlu kapısına doğru ilerleyen Gazanfer Ağa'nın yanında ona yayan eşlik eden iki iç oğlanından biri koltuğunun altında taşıdığı yeşil kaplı bir kitap ile adeta Ağa'nın saray eğitiminde oynadığı role gönderme yapar. Gazanfer Ağa'nın tıpkı çağdaşı ve iletişim içinde olduğu Habeşi Mehmed Ağa ve Koca Sinan Paşa gibi inşa ettirdiği medresede bir de kütüphanesi bulunur⁷⁴.

15.yüzyıldan 18.yüzyıl ortalarına kadar İstanbul ve civarında mimari eser yaptıran elli saray hadımının yapıları incelendiğinde, bunlardan sadece sekizinin medrese inşa ettirdiği ve bu yapıların beş tanesinin 16.yüzyılın son çeyreğinde, birinin 17.yüzyıl başında, diğer ikisinin ise 18.yüzyılın ikinci yarısının sonlarında tamamlandığı görülür⁷⁵. Medrese inşa ettiren kapıağaları arasında Gazanfer Ağa'nın kardeşi Cafer Ağa da yer alır ve ölümü üzerine yarım kalan medresenin inşasının Gazanfer Ağa tarafından tamamlandığı düşünülür⁷⁶. Gazanfer Ağa böylece hem kardeşinin projesinin mirasçısı hem de kendi

70 Gazanfer Ağa'nın Hoca Sadeddin ve Hanım Sultanlarla işbirliği içinde olduğu bilgisi için bk. Fetvacı, 2013, 74. Gazanfer Ağa, Hoca Sadeddin ve Koca Sinan Paşa'nın ilişki ağı hakkında bilgi için bk. Fleischer, 1996, 156; Tanındı, 2003, 143.

71 Kapıağalarının acemi içoğlanların yetiştirilmesini denetlediği bilgisi için bk. Fetvacı, 2013, 53.

72 Enderûn'da içoğlanların eğitiminde okutulan kitaplar ve Gazanfer Ağa'nın III.Mehmed'in kitap zevkleriyle örtüşen tercihleri hakkında bilgi için bk. Fetvacı, 2013, 55-57, 59, 74, 300.

73 Acemi içoğlanların Enderûn'da aldıkları temel din eğitimi dersleri ve bu konuda okudukları eserler hakkında bilgi için bk. Fetvacı, 2013, 54-55.

74 Gazanfer Ağa, Habeşi Mehmed Ağa ve Koca Sinan Paşa medreselerinde kütüphane bulunduğu bilgisi için bk. Erünsal, 2015, 142, 147, 338, 347.

75 15.yüzyıldan 18.yüzyıl ortalarına kadar İstanbul ve civarında mimari eserler yaptıran saray hadımları ve yapıları hakkında bir tablo için bk. Dikici, 2016, 90-100.

76 Cafer Ağa medresesi hakkında bilgi için bk. Baltacı, 1976, 173-175. Kütikoğlu, 2000, 45-48.

medresesinin hâmi olarak hadım ağalar içinde ayrıcalıklı bir yer edinir. Medrese inşa ettiren hadım ağalar arasında Habeşi Mehmed Ağa, El-Hac Beşir Ağa (ö.1746) ve Gazanfer Ağa'nın da dahil olduğu grubun kitap sanatı alanında da etkin birer hâmi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, saray hadımlarının sarayın kitap sanatı üretimi ile paralel bir mimari hâmilik tercihinde bulunarak bir eğitim neferi rolü üstlendikleri söylenebilir⁷⁷.

Yukarıdaki satırlarda çeşitli sebeplerle Gazanfer Ağa Medresesi ile karşılaştırılması yapılan Koca Sinan Paşa ve Habeşi Mehmed Ağa medreseleri övücü kitabeler taşırken Gazanfer Ağa medresesinin kitabesi yoktur⁷⁸. Bazı araştırmacılar Gazanfer Ağa Medresesi'nin bu yönünün yapının eğitim vurgusunu öne çıkardığını ileri sürer⁷⁹. Ancak Gazanfer Ağa'nın ölümünden sonra resimlenen *Dîvân-ı Nâdirî*'de yazarın ya da eseri resimleyen Nakşi'nin tercihimidir bilinmez, Gazanfer Ağa hâmi olduğu medreseyi ziyaret ederken betimlenerek ve atının üzerinde yaklaştığı dış avlu kapısı üzerine "Medrese-i Gazanfer Ağa-i Merhum" yazılı bir kitabe yerleştirilerek hem onun medresenin hâmi olduğu hem de o zamanda hayatta olmadığı vurgulanır. Resmin üst ve alt kesiminde çerçeve içinde yer alan metin "Ulu atının tozu göz sürmesi", "Dergâhının yönü hayırlı kişilerin kıblesi" der. Metinde medresenin bir dergâh olarak tanımlanması dikkat çekicidir. Gazanfer Ağa'nın Halvetiye tarikatının Şabaniye kolundan, Gelibolulu Şeyh Mehmed Dâği'nin (ö.1611) müridi olduğu bilinir⁸⁰. Kendisi de bir tasavvuf ehli olan Nâdirî böylece Gazanfer Ağa'nın ve inşa ettirdiği medresenin ulvi ve manevi yönüne ve medresenin belki de tasavvuf geleneğinin öğretildiği bir merkez olduğuna gönderme yapar⁸¹. 16.yüzyıl sonlarında Mehmed Birgivi (ö.1573) ile başlayan ve 17.yüzyılda Kadızadeli hareketi ile pekişen, tasavvufu ve camilerde Allah'ın zikir yoluyla anılması gibi sufi ibadet biçimlerini hedef alan yaklaşım da göz önünde bulundurulduğunda, Gazanfer Ağa'nın cami yerine medrese merkezli bir külliye inşa ettirmesi bir sebep daha kazanır⁸².

Gazanfer Ağa Medresesi'nin fiziksel olarak inşası 1593-1596 yılları arasında gerçekleşirken, yapının fikri olarak inşasının temelleri medreseye 1590'dabir müderris atanması ile atılır. Aynı tarihte medreseye müderris seçimi ve seçilen adaya yaptırılan deneme dersi hakkında yazılan *Mesnevi* ile medresenin kuruluşunun ilk aşaması ölüm-süzleştirilir. Nitekim Nâdirî *Dîvân*'ında "Daha yapılmadan ilim bu mekâna aşık oldu" sözleriyle hem müderris atanma sürecine hem de bu konuda yazılan esere gönderme yapar⁸³. Bir sahiplik kaydı taşımayan, yazarı ve hattatı belli olmayan elyazmasının hattı

77 Gazanfer Ağa'nın kitap sanatı hâmilîği hakkında kaynaklar için bu çalışmada bk, Dipnot 10. Habeşi Mehmed Ağa'nın kitap sanatı hâmilîği hakkında kaynaklar için bu çalışmada bk. Dipnot 6. El-Hac Beşir Ağa'nın kitap sanatı hâmilîği için bk. Tanındı, 2002, 53-54.

78 Dikici, 2009, 115.

79 Dikici, 2009, 116.

80 Gazanfer Ağa'nın tarikat inancı hakkında bilgi için bk. Erbil, 2019, 32.

81 Nadirî'nin tasavvuf ehli olduğu bilgisi için bk. Fetvacı, 2013, 314.

82 Tasavvufun ve camilerdeki sufi ibadet biçimlerinin hedef alınması bilgisi için bk. Necipoğlu, 2013, 683.

83 Nadirî'nin *Divan*'daki ifadesi için bk. Külekçi, 1985, 196.

ve tezhipleri açısından kalitesi, tamamlanmamış olsa da resimli olarak tasarlanması, üst düzey bir saray görevlisi için hazırlandığını düşündürür. Yazmada Gazanfer Ağa'nın ve Ağa'ya "oğlum" diye hitap edebilecek kadar iyi bir ilişki içinde olduğu sadrazam Koca Sinan Paşa'nın ön plana çıkarılması ve hatta Sinan Paşa'nın resimlenmesi, eserin Gazanfer Ağa'nın siparişi ile hazırlanmış olduğunu akla getirir.

Belli ki Gazanfer Ağa, iktidar savaşı içinde olduğu kara hadım Habeşi Mehmed Ağa'nın ölümünün ardından hız verdiği mimari ve kitap sanatı hâmilliğinin ilk ayağı olarak, hem Koca Sinan Paşa'yı onore eden, hem de inşa ettireceği medrese hakkında dönemin padişahı III.Murad'ı bilgilendiren bir mesaj vermek istemiş olmalıdır. III.Murad'ın 1593'te medresenin yapımına izin verdiğine ilişkin yazdırdığı fermanında, bâbüssaâde ağasının iki yıldır bir medrese bina etmek istediğini belirtmesi, Ağa'nın amacına ulaştığını gösterir. Yazmanın tarih konulu resimli eserlerin yoğunlukta olduğu III.Murad gibi kitapsever bir padişah döneminde hazırlanması ve bu yazmalarda Süleymaniye Camii, Ayasofya, Topkapı Sarayı, Rumeli Hisarı, Filibe Sarayı, Belen Menzil Külliyesi gibi mimari tasvirlerin yer alması, Gazanfer Ağa'nın döneminin tercih ve beğenilerini yansıtan bir eserle medresesinin kuruluşunun ilk adımını tarihe mal ettiğini, görsel olarak belgelediğini düşündürür⁸⁴. Yazmada deneme dersinin Gazanfer Ağa'nın evinde yapıldığı vurgulanırken tasvirlerde de deneme dersine misafirlik eden mekân Ağa'nın hanesidir. Eser böylece sözel ve görsel dille Gazanfer Ağa'yı hem eseri sipariş eden hâmi hem de -bu tür deneme derslerinin camilerde gerçekleştirildiği bilgisi göz önünde bulundurulduğunda- özel mülkünü eğitime hizmet için kullanıma sunan, müderris seçimi ile bizzat ilgilenen bir ilim aşığı olarak gösterir. Yazmanın bir şiir düşkünü olan Gazanfer Ağa'ya hitap eder şekilde manzum bir dille kaleme alınması da eserin onun siparişi ile tercihleri doğrultusunda hazırlandığını hissettirir.

Metni ve resimleri ile bir mesaj vermek üzere tasarlandığı anlaşılan yazmanın tasvirlerinin tamamlanmamış olması dikkat çekicidir. Tasvirler yapıldığı dönem ve üslup özellikleri açısından değerlendirildiğinde, yazımı Seyyid Lokman (ö.1601'den sonra) tarafından 1592'de III.Murad döneminde tamamlanan ancak resimli nüshası ancak 1597-1598'de III.Mehmed'e sunulabilen *Şehinşahnâme*'nin ikinci cildinin (TSMK B.200) bazı tasvirleri ile büyük benzerlik taşıdığı görülür⁸⁵. Örneğin *Şehinşahnâme*'de Fas elçisinin Topkapı Sarayı ikinci avlusunda kabulü (Res. 6) ve Safevi elçisi İbrahim Han'ın huzura kabulünü (Res. 7) canlandıran tasvirler, Gazanfer Ağa'nın elyazmasında, sadrazam Koca Sinan Paşa'nın, Seyfîzâde'nin tayini hususunun padişaha iletmesini canlandıran minyatür (Res. 2) ile mimari kompozisyon ve figürlerin betimlenişi açısından örtüşür⁸⁶. Her üç tasvirde de sol sayfada Bâbüssaâde yanındaki revakların ardında Arz Odası, sağ sayfada

84 III.Murad dönemi tasvir sanatı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Bağcı, Çağman, Renda ve Tanındı, 2006, 116-173.

85 *Şehinşahname*'nin ikinci cildi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Bağcı, Çağman, Renda ve Tanındı, 2006, 152-155.

86 *Şehinşahname*'deki Topkapı Sarayı Tasvirleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Çetinaslan ve Bülbül, 2022.

Resim 6: Fas elçisinin Topkapı Sarayı ikinci avlusunda kabulü, *Şehinşahname II* (TSMK B.200, vr.142b-143a), (Çetinaslan ve Bülbül, 2022, 52).

Resim 7: Safevi elçisi İbrahim Han'ın huzura kabulü, *Şehinşahname II* (TSMK B.200, vr.36b-37a), (Bağcı ve diğerleri, 2016, 153).

ise Topkapı Sarayı'nın plan özelliklerine göre solda olması gerekirken sağda betimlenen Divân ve Adalet Kulesi yer alır. Saray mekânlarını farklı bir görüş açısıyla betimleyen ve tarih konulu eserlerdeki Topkapı Sarayı betimlemelerinde daha önce rastlanmayan bu yön şaşmasının her üç tasvirde de görülmesi; figürlerin, ağaç motiflerinin sahneye

yerleştirilişi ve üslubunun benzerliği ile birleşince Gazanfer Ağa'nın *Mesnevisi*'nin de *Şehinşahnâme*'nin ikinci cildini resimleyen Nakkaş Osman'ın ekibi tarafından Saray atölyesinde hazırlandığını düşündürür⁸⁷. *Şehinşahnâme*'nin tasvirlerinin sayıca çokluğu nedeniyle tamamlanıp III.Murad'a sunulmasının geciktiği ve Seyyid Lokman'ın III.Mehmed döneminde bu nedenle görevden alındığı akla gelince, Gazanfer Ağa'nın *Mesnevisi*'ndeki tasvirlerin de Saray atölyesinin bu yoğunluğu nedeniyle yarım kaldığı anlaşılır⁸⁸. *Mesnevi*'nin tasvirlerinin, *Şehinşahnâme*'nin nakkaş ekibinin elinden çıkması, eserin kim tarafından yazıldığı belli olmayan metninin, bu ekibin şehnamecisi Seyyid Lokman tarafından yazılmış olabileceği fikrini akla getirir. Nitekim yazmanın Esad Efendi nüshası ketebe kaydından önceki satırlarda eserin yazarının adı Lokman olarak zikr edilir ancak Ayasofya nüshasında Lokman mahlasının geçtiği yer silinmiştir⁸⁹.

Gazanfer Ağa Medresesi'nin fiziki olarak bir elyazmasında tasvir edilmesi ise daha sonra, I.Ahmed (s. 1630-1617) döneminde *Dîvân-ı Nâdirî* ile gerçekleşir. Medresenin Ağa'nın ölümünden sonra ve üstelik kendisinin de içinde yer aldığı bir kompozisyonla resimlenmesi, dostlukları geçmişe dayanan ve inşasından 1601'e dek medresede müderrislik yapan Nâdirî'nin eserin yazarı olarak resimlenme aşamasına müdahale ettiğini ve Ağa'ya bir vefa borcu maiyetinde hem onun hem de medresesinin fiziki varlığını *Dîvân-ı Nâdirî*'nin resim programına dahil ettirdiğini düşündürür. Tasvirde Gazanfer Ağa, hadım olduğunu işaret eden sakalsız, bıyıksız, genç bir erkek görünümü yansıtırken, hâmişi olduğu şairlerden Hâletî'nin bir şiirini sunmak üzere huzuruna çıktığı Ağa'yı kırmızı kaftanı ile görünce onu "Kızıl bir Arslan" olarak tanımladığı aynı renk kaftan ile betimlenir⁹⁰. *Dîvân-ı Nâdirî*'deki bu tasvir ile Gazanfer Ağa *Medresesi*, bir akağa tarafından yaptırılan son görkemli örnek olmanın yanı sıra Osmanlı tasvir geleneği içinde resimlenen tek hadım yapısı olur.

87 *Şehinşahname*'nin ikinci cildinde Saray mekânlarını farklı bir görüş açısıyla betimleyen "yön şaşması"na tarih konulu eserlerdeki Topkapı Sarayı tasvirlerinde daha önce rastlanmadığı bilgisi için bk. Bağcı, Çağman, Renda ve Tanındı, 2006, 153-154.

88 *Şehinşahname*'nin ikinci cildinin tamamlanmasının tasvirlerinin çokluğu nedeniyle geciktiği ve Lokman'ın bu nedenle III.Mehmed döneminde görevden alındığı bilgisi için bk. Bağcı, Çağman, Renda ve Tanındı, 2006, 154-155.

89 Esad Efendi nüshasında eserin yazarının Lokman olduğunu vurgulayan satır için bk. Börekçi ve Uğur, 2023, 47.

90 Hâletî'nin Gazanfer Ağa'yı "Kızıl Arslan" olarak tanımladığı bilgisi için bk. Şahin, 2019, 187.

KAYNAKÇA / BIBLIOGRAPHY

- 1607 numaralı defterin 1.sayfa 1.sirasında kayıtlı “Bâbu’s-Sa’âde Ağası Gazanfer Ağa bin Abdurrahman Vakfı”na ait 1004 H./1596 M. tarihli vakfiyenin yeni harflere çevirisi için: <https://gazanferagamedresesi.org/wp-content/uploads/Gazanfer-Ağa-Medresesi-Vakfiyesi-1.pdf>.
- Ağca Diker, S. (2020), Topkapı Sarayında Ak Hadımlardan Oluşan Babüssaade Teşkilatı ve Kurumun Son Güçlü Temsilcisi: Kapı Ağası Gazanfer Ağa, *FM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 16, 1-32.
- Altındağ, Ü. (1994), Dârüssaâde. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (C.9, 1-3). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Ayverdi, E.H. (1957), Gazanfer Ağa Manzumesi, *İstanbul Enstitüsü Dergisi* 3, İstanbul: 85-96.
- Ayverdi, E.H. (1974), Gazanfer Ağa Medresesi, Sebili ve Türbesi, *İstanbul Ansiklopedisi* 11, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 6024-6027.
- Bağcı, S., Çağman, F., Renda, G. ve Tanındı, Z. (2016), *Osmanlı Resim Sanatı*, İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Baltacı, C. (1976), *XV-XVI. Asırlar Osmanlı Medreseleri. Teşkilat, Tarih*. İstanbul: İrfan Matbaası.
- Börekçi, G. ve Öztürk, U. (2023), Gazanfer Ağa Medresesi’nin Açılışı ve Seyfîzâde Ahmed Efendi’nin Müderris Atanmasına Dair Seyyid Lokman’ın Manzumesi: Yeni Nüsha ve Metin, *İslam Tetkikleri Dergisi*, 13/1, 1-62.
- Çetinaslan, M. ve Bülbül, D. (2022), Şâhnâme-i Sultan Murad III (1582-1588) Minyatürlü Yazmasındaki Topkapı Sarayı Tasvirleri, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 22/1, 21-54.
- Çobanoğlu, A.V. (1994), Gazanfer Ağa Külliyesi, *İstanbul Ansiklopedisi* 3, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, 375-377.
- Değirmenci, T. (2007), *Resmedilen Siyaset: II.Osman Devri (1618-1622) Resimli El Yazmalarında Değişen İktidar Sembolleri*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Dikici, A.E. (2009), *ObscureRoots, Solid Foundations: A ComparativeStudy on the Architectural Patronage of Ottoman Court Eunuchs*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Koç Üniversitesi, İstanbul.
- Dikici, A. E. (2016), Âdâb ve Bağlam: Erken Modern Dönem İstanbul’unda Osmanlı Saray Hadımlarının Mimari Hâmîlikleri, *Ekrem Hakkı Ayverdi’nin Hatırasına Osmanlı Mimarlık Kültürü*. (Hatice Aynur ve A. Hilal Uğurlu, Eds.), İstanbul: Kubbealtı.
- Dikici, A.E. (2021), Eunuchs and the City: Residencesand Real Estate Ownedby Court Eunuchs in Late Sixteenth-Century Istanbul, *Yıllık: Annual of Istanbul Studies* 3, 7-37.
- Diriöz, M. (1980), Gazanfer Ağa Medresesinin Açılışına Dair Bir Mesnevi, *Birinci Milli Türkoloji Kongresi (İstanbul, 6-9 Şubat 1978) Tebliğler*, İstanbul: Kervan Yayınları, 401-418.

- Diriöz, M. (1992), Gazanfer Ağa Medresesi Müderrisliğine Tayin Edilebilmesi İçin Seyfi-zâde Ahmed Efendi'nin Verdiği Deneme Dersi, *Selçuklular Devrinde Kültür ve Medeniyet (14 Mart 1991)*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 1992, 51-57.
- Durmuş, T.I. (2020), Yöneticilere Sunulan Kasideler Üzerinden Osmanlı Edebi Himaye Geleneğinin Seyri, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 25, 191-275.
- Erbil, B. (2019), *Gazanfer Ağa, Hayatı ve Yaptırdığı Eserler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Erkmen, A. (2022), Tarihten Tasvire Gazanfer Ağa Medresesi, *Yeditepe Fatih Kültür Yaşam Sanat Dergisi*, 8, 120-123.
- Erünsal, İ. E. (2015), *Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Eyice, S. (1991), Ayrılık Çeşmesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 4, Ankara: Türk Diyanet Vakfı, 284-285.
- Eyice, S. (1996), Gazanfer Ağa Külliyesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 13, Ankara: Türk Diyanet Vakfı: 432-433.
- Fetvacı, E. (2013), *Sarayın İmgeleri: Osmanlı Sarayının Gözüyle Resimli Tarih*. (Nurettin Elhüseyni, Çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Fırat, B. O. (2008), *Disorienting Encounters: Re-reading Seventeenth and Eighteenth Century Ottoman Miniature Paintings*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), University of Amsterdam: Holland.
- Fleischer, C. H. (1996), *Tarihçi Mustafa Âli. Bir Osmanlı Aydın ve Bürokrati*. (Ayla Ortaç, Çev.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Hathaway, J., (2011), Habeşi Mehmed Agha: The First Chief Harem Eunuch (Darüssaade Ağası) of the Ottoman Empire, *The Islamic Scholarly Tradition. Studies in History, Law and Thought in Honour of Professor Michael Allan Cook*. (Asad Q. Ahmed, Behnam Sadeki and Michael Bonner, Eds.), Leiden-Boston: Brill, 179-195.
- İpşirli, M. (1993), Danişmend, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 8, Ankara: Türk Diyanet Vakfı, 464-465.
- Junne, G. (2016), *The Black Eunuchs of the Ottoman Empire. Networks of Power in the Court of the Sultan*. London, New York: I.B. Tauris.
- Karakoç, Y. (2005), *Palace Politics and the Rise of the Chief Black Eunuch in the Ottoman Empire*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Kayhan Elbirlilik, L. (2010), Dialogue Beyond Margins: Patronage of Chief Eunuchs in the Late 16th Century Ottoman Court, *Sanat Tarihi Yıllığı*, 22, 63-99.
- Kocaman, K. (2017), Osmanlı Medrese Sistemini Etkileyen Faktörler, *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 2 (3), 400-427.
- Koçu, R.E. (1960), Ayrılık Çeşmesi, *İstanbul Ansiklopedisi* 3, İstanbul: Nurgök Matbaası, 1631.
- Külekcı, N. (1985), *Gani-zâde Nâdirî. Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserler. Dîvânı ve Şehnâmesi'nin*

- Tenkidli Metni*, (Kısmen Yayınlanmış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Kütükoğlu, M.S. (2000), *XX.Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Necipoğlu, G. (2013), *Sinan Çağı. Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür*. (Gül Çağalı Güven, Çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Necipoğlu, G. (2016), *Sinan Çağında Mimarlık Kültürü ve Âdâb: Günümüze Yönelik Yorumlar*, *Ekrem Hakkı Ayverdi'nin Hatırasına Osmanlı Mimarlık Kültürü*. (Hatice Aynur ve A. Hilal Uğurlu, Eds.), İstanbul: Kubbealtı.
- Okaçan, L. K. (2017), The Changing Dynamics of the Ottoman Patronage Networks (Late 16th and Early 17th Centuries), *Archivum Ottomanicum*, 34, 9-18.
- Ortaylı, İ. (2010), *Mekânlar ve Olaylarıyla Topkapı Sarayı*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Stefini, T. (2012), 16. Yüzyılda Bir Etnik-Bölgesel Dayanışma Örneği. İstanbul ve Venedik Arasında Gazanfer Ağa, *Toplumsal Tarih*, 225, 14-24.
- Şahin, E. (2019), Hâmîlik Faaliyetleri Çerçevesinde Gazanfer Ağa'ya Yazılan Manzumeler, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12 (63), 168-193.
- Tanıncı, Z. (2002), Topkapı Sarayı'nın Ağaları ve Kitaplar, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (3), 41-56.
- Tanıncı, Z. (2003), Transformation of Words to Images: Portraits of Ottoman Courtiers in the Diwans of Baki and Nadiri, *Res* 43, 131-145.
- Tarım, Z. (2018), Topkapı Sarayı'nın Kısımları, Kullanımı ve Teşrifatı, *Topkapı Sarayını Anlatmak*. (Ali Satan, Salim Aydın ve Selin İpek, Eds.), İstanbul: Korpus Kültür Sanat Yayıncılık.
- Tökel, D.A. (2016), Divan Şiiri ve İstanbul'un İmar Tarihi, *Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu IV*, 473-493.
- Yavuz, Y.Ş. (1988), Adn. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (C.1, 390-91). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Yerasimos, S. (2002), *Sultan Sofraları. 15. ve 16. Yüzyılda Osmanlı Saray Mutfağı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yılmaz, H.F. ve Çobanoğlu, A.V. (2019), Bozdoğan (Valens) Su Kemerleri, *Vakıf Restorasyon Yıllığı*, 19, İstanbul: T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü, 56-75.

Hakem Değerlendirmesi: Çift “kör” hakem incelemesi.
Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek aldığını beyan etmemiştir.

Peer-review: Double-blind peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi | *Ege University, Faculty of Letters*
Sanat Tarihi Dergisi | ***Journal of Art History***
ISSN 1300-5707 | e-ISSN 2636-8064
Cilt: 32, Sayı: 1, Nisan 2023 | *Volume: 32, Issue: 1, April 2023*

Sahibi (Owner): Ege Üniv. Edebiyat Fak. adına Dekan (On behalf of Ege Univ. Faculty of Letters, Dean): Prof. Dr. Yusuf AYÖNÜ ♦ Editörler (Editors): Dr. Ender ÖZBAY, Prof. Dr. İnci KUYULU ERSOY ♦ Yayın Kurulu (Editorial Board): Prof. Dr. Semra DAŞCI, Doç. Dr. Lale DOĞER, Doç. Dr. Sevinç GÖK İPEKÇİOĞLU ♦ İngilizce Editörü (English Language Editor): Dr. Öğr. Üyesi Elvan KARAMAN MEZ ♦ Yazı İşleri Müdürü (Managing Director): Doç. Dr. Hasan UÇAR ♦ Sekreteryaya - Grafik Tasarım/Mizampaj - Teknik İşler - Strateji - Süreç Yönetimi (Secretariat - Graphic Design/page layout - Technical works - Strategy - process management): Ender ÖZBAY

İnternet Sayfası (Açık Erişim) | Internet Page (Open Access)

DergiPark
AKADEMİK
<https://dergipark.org.tr/std>

Sanat Tarihi Dergisi hakemli, bilimsel bir dergidir; Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere yılda iki kez yayınlanır.

Journal of Art History is a peer-reviewed, scholarly, periodical journal published biannually, in April and October.

